

**„Bitwa pod Wiedniem”
na lekcjach**

Gotowe scenariusze zajęć do
wykorzystania w szkole

**Odsiecz wiedeńska
1683 r.**

Przyczyny i konsekwencje bitwy
pod Wiedniem

Renzo Martinelli o filmie

Reżyser o pracy nad filmem
„Bitwa pod Wiedniem”

Bitwa pod Wiedniem

Materiały edukacyjne dla szkoły
podstawowej, gimnazjum i szkół
ponadgimnazjalnych

**Nowa Era
patronem
programu
edukacyjnego
do filmu
„Bitwa
pod Wiedniem”**

Wydawnictwo Nowa Era z dużym powodzeniem odkrywa nowe obszary wspierania nauczycieli w ich pracy. Jednym z nich jest edukacja filmowa i przekonanie, że dziesiąta muza odgrywa szczególną rolę w procesie kształcenia oraz jest atrakcyjnym narzędziem w nauczaniu dzieci i młodzieży. Z radością oddajemy więc w Państwa ręce magazyn „Bitwa pod Wiedniem”. Jest to kolejna forma podziękowania za zaufanie, jakim obdarzyliście Państwo nasze Wydawnictwo. Publikację tę przygotowaliśmy w związku z premierą międzynarodowej produkcji filmowej poświęconej szczególnie wydarzeniu historycznemu – bitwie pod Wiedniem z 1683 roku. Zwycięstwo Polaków i wojsk sprzymierzonych pod wodzą króla Jana III Sobieskiego wywarło znaczący wpływ na losy Europy. Wchodzący na ekrany obraz jest jednak pierwszym na taką skalę dziełem poświęconym temu tematowi.

„Bitwa pod Wiedniem” to opowieść o wysokiej wartości historycznej, a niniejszy magazyn jest ważnym elementem w realizacji projektu edukacji filmowej. Adresowany jest przede wszystkim do nauczycieli historii i języka polskiego w szkole podstawowej, gimnazjum oraz szkołach ponadgimnazjalnych. Wśród zawartych w nim materiałów znajdują Państwo artykuły dotyczące przyczyn i skutków bitwy, funkcjonowania husarii, a także tekst przybliżający osobę polskiego władcy. Ponadto w wywiadzie reżyser Renzo Martinelli dzieli się z czytelnikami swoimi doświadczeniami z planu.

Doskonałą pomocą pozwalającą w pełni wykorzystać to dzieło w trakcie zajęć są przygotowane przez nas scenariusze lekcji oraz karty pracy do filmu. Dzięki temu datak ten pozwoli urozmaicić oraz uzupełnić wiadomości przekazywane podczas lekcji, ułatwi również zainteresowanie uczniów przedmiotem. Życzymy Państwu przyjemnej lektury, pasjonującego seansu oraz sukcesów i radości w codziennej pracy.

Twoja Nowa Era

Spis treści

12 Husaria

Najpiękniejsza kawaleria w Europie

6 Odsiecz wiedeńska 1683 r.

Przyczyny i konsekwencje
bitwy pod Wiedniem

18 Wokół dworu królewskiej rodziny Sobieskich

Spojrzenie na polskiego władcę
i jego najbliższych

24 Główni bohaterowie filmu „Bitwa pod Wiedniem”

22 Polskie zwycięstwo, które zmieniło losy świata

Rozmowa z Renzo Martinellim
o pracy nad filmem „Bitwa pod
Wiedniem”

Scenariusze lekcji i karty pracy do filmu „Bitwa pod Wiedniem”

Szkoła podstawowa

Historia i społeczeństwo

28 *Odsiecz wiedeńska* – karta pracy

30 *Bitwa pod Wiedniem* – karta pracy

Język polski

32 *Ludzie filmu* – karta pracy

33 *Dzieło filmowe a dzieło plastyczne* – karta pracy

34 *Jak patrzy na świat kamera filmowa?* – karta pracy

Gimnazjum

Historia

36 *Venimus, vidimus, Deus vicit („Przybyliśmy, zobaczyliśmy, Bóg zwyciężył”) – Jan III Sobieski* – scenariusz lekcji

38 *Odsiecz wiedeńska* – karta pracy

Język polski

40 *Powieść historyczna a film historyczny – rozważania na podstawie fragmentu powieści „Krzyżacy” Henryka Sienkiewicza oraz filmu „Bitwa pod Wiedniem”* – scenariusz lekcji

Szkoły ponadgimnazjalne

Historia

46 *Od powstania Thököly’ego do Świętej Ligi* – scenariusz lekcji

48 *Przyczyny i skutki bitwy pod Wiedniem* – karta pracy

50 *Jan III Sobieski – król sarmata* – scenariusz lekcji

52 *Sarmatyzm* – karta pracy

Język polski

54 *Nurt poezji dworskiej w czasach rządów Jana III Sobieskiego – życie i twórczość Jana Andrzeja Morsztyna (rozważania wokół filmu „Bitwa pod Wiedniem”)* – scenariusz lekcji

57 *Życie Jana Andrzeja Morsztyna* – karta pracy

Józef Brandt „Chocim pod Chocimian”

Odsiecz wiedeńska 1683 r.

Sobieski wysłał papieżowi Innocentemu XI zdobytą chorągiew sułtańską wraz z listem zaczynającym się od słów: „*Venimus, vidimus, Deus vicit*” („Przybyliśmy, zobaczyliśmy, Bóg zwyciężył”), które stanowiły parafrazę słynnej wypowiedzi Juliusza Cezara. Wiele innych zdobyczy trafiło do skarbców królewskich, rodzinnych, kościołów i sanktuariów maryjnych, a po wiekach niektóre z nich – do zbiorów muzealnych.

Tekst: Dr Anna Ziemełwska

Rozwój Imperium Osmańskiego w Europie

Państwo Turków osmańskich, powstałe na gruzach imperium Seldżuków, już w XIV w. podporządkowało sobie rozległe terytoria Bułgarii, Albanii oraz Serbii i stało się ważnym czynnikiem polityki europejskiej. W następnym stuleciu skierowało swe ataki przeciw Bizancjum. Ostatni punkt oporu, Konstantynopol, został zdobyty w 1453 r. Turcy zmienili jego nazwę na Stambuł i uczynili nową stolicą rosnącego w siłę imperium. Po podboju Bizancjum głównym przeciwnikiem mocarstwa na Bałkanach stało się Królestwo Węgier. Jego władcy już wcześniej próbowali powstrzymać ekspansję Turków w Europie. Jeden z nich,

młody król Władysław, zginął w starciu pod Warną w 1444 r., zyskując przydomek „Warneńczyk”. Niepełna wiek później inny przedstawiciel dynastii Jagiellonów, władca Czech i Węgier Ludwik Jagiellończyk, poległ w bitwie pod Mohaczem (1526 r.). Imperium Osmańskie zagarnęło wkrótce środkowe Węgry, na wschodzie utworzono podporządkowane sułtanom księstwo Siedmiogrodu, na pozostałych terenach Królestwa władzę przejęli Habsburgowie. To przeciw nim zwrócili wówczas swój oręż Osmanowie. Ich wojska po raz pierwszy obległy Wiedeń w 1529 r. Ponownie śmiertelnie zagrożą stolicę cesarstwa dopiero 150 lat później. Do tego czasu Turcja będzie konsekwentnie prowadzić politykę antyhabsburską.

Turcja a Polska w XVI w. i początkach XVII stulecia

Ekspansja Turcji zagroziła pod koniec XV w. wpływem polskim w Mołdawii. Gospodarowie stali się lennikami sułtana i odtąd lawirowali pomiędzy potężnymi sąsiadami, stając się

państwem utrzymywano także za panowania pierwszych władców elekcyjnych. Henryk Walezy i Stefan Batory byli konkurentami Habsburgów do polskiego tronu, a w związku z tym mogli liczyć na poparcie Stambułu. Zasadniczą zmianę polityki wobec

Ostatni Jagiellonowie unikali bezpośredniego konfliktu z Turcją. Dobre stosunki z tym państwem utrzymywano także za panowania pierwszych władców elekcyjnych.

niekiedy przyczyną konfliktów. Imperium Osmańskiemu został podporządkowany także inny sąsiad państwa polsko-litewskiego – Chanat Krymski, który odegra o wiele donioślejszą rolę w stosunkach polsko-tureckich niż Mołdawia czy Wołoszczyzna. Ostatni Jagiellonowie, zaangażowani w wojny z Moskwą, unikali bezpośredniego konfliktu z Turcją. Dobre stosunki z tym

Imperium Osmańskiego przyniosły dopiero rządy Zygmunta III Wazy. Władca ten zawarł, ku wielkiemu niezadowoleniu sułtana, sojusz z dworem wiedeńskim. Niechęć ta została dodatkowo spotęgowana w 1619 r., kiedy to lisowczycy wyswobodzili Wiedeń oblegany przez wojska tureckiego lennika – księcia siedmiogrodzkiego Gabora Bethlena. Cieniem na wzajemne stosunki kładły

się także najazdy tatarskie, które pustoszyły ziemie Rzeczypospolitej, wyprawy Kozaków na tereny Imperium oraz ciągła rywalizacja o wpływy w Mołdawii. W 1620 r. doszło do pierwszego starcia wojsk polskich i tureckich. Armia dowodzona przez hetmana wielkiego koronnego Stanisława Żółkiewskiego przegrała bitwę pod Cecorą, a rozmiar klęski spotęgował pogrom Polaków podczas odwrotu. Los setek żołnierzy podzielił sam waleczny dowódca. W 1621 r. ciężar prowadzenia wojny z Turcją spoczął na hetmanie wielkim litewskim Janie Karolu Chodkiewiczzu. Dowodzone przez niego wojsko odparło pod Chocimiem tureckie ataki. Rzeczpospolita obroniła swoje granice i zawarła rozejm, który miał przetrwać pół wieku.

Prochy Stanisława Żółkiewskiego sprowadzono do rodzinnej Żółkwi. Na grobowcu umieszczono napis: „Z prochów naszych narodzi się mściciel”. Słowa przepowiedni dopełniły się kilkadziesiąt lat później dzięki prawnukowi hetmana – Janowi Sobieskiemu.

Jan Sobieski – pogromca Turków i Tatarów

Jan III Sobieski jest postacią wyjątkową w tradycji narodowej, symbolem potęgi polskiego wojska, uosobieniem Sarmaty, bohaterem, który dawał poczucie dumy z chwalebnej przeszłości, krzepił serca Polaków w okresie zaborów, inspirował pisarzy, artystów, polityków i dowódców wojskowych. Urodził się w 1629 r. w Olesku na południowo-wschodnich kresach Rzeczypospolitej. Został wychowany w tradycji walk z Tatarami i Turkami, w przekonaniu, że Polska stanowi przedmurze chrześcijaństwa, a jej obywatele, czyli szlachta, to naród wybrany, któremu Bóg powierzył specjalną misję – obronę chrześcijan przed poganami. Przeświadczenie to potęgowała dodatkowo ideologia stanu społecznego, z którego się wywodził. W XVI stuleciu sarmatyzm objawiał się głównie poprzez poszukiwanie starożytnej genealogii, w następnym wieku stał się apoteozą walk z niewiernymi w obronie wiary i ojczyzny. Paradoksalnie wojny, odmienne religie i systemy polityczne nie stanowiły przeszkody w przejmowaniu przez szlachtę orientalnych wzorów ubioru, wyposażenia wnętrza, broni, taktyki wojennej itp. Przy całej obcości obyczajowej nie

fol. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Fiorenzo Marinelli

fot. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

istniała, nawet w latach największych zmagani z Turcją, bariera zaciekleści i nienawiści między przeciwnikami.

Sobieski doświadczenie wojskowe zdobywał w walkach z Kozakami, Tatarami, Szwedami i Rosjanami, doświadczenie polityczne we współpracy z dworem króla Jana Kazimierza

króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Plany sojuszu z Francją snuł także po objęciu rządów.

Drogę do tronu uitorowało mu zwycięstwo nad wojskami Husseina Paszy pod Chociem w 1673 r. Zatarło ono uczucie hańby po klęskach poprzedniego roku, kiedy

Imperium Osmańskiego. Podczas elekcji jego głównym kontrkandydatem był Karol V Lotaryński, książę bez księstwa, w służbie cesarza Leopolda I.

Pierwsze lata panowania Jana III Sobieskiego wypełniły walki z Turkami na Podolu, zakończone podpisaniem nowego rozejmu, na mocy którego Rzeczpospolita odzyskała część ziem ukraińskich i przestała być zobowiązana do płacenia haraczu. Król przystał na te warunki, ponieważ dążył do normalizacji stosunków z Imperium Osmańskim oraz Chanatem Krymskim i snuł już plany zaangażowania się w koalicję przeciw Brandenburgii, uznawanej przez niego za największe zagrożenie dla kraju. Przy pomocy Francji i Szwecji Rzeczpospolita miała umocnić się nad Bałtykiem i odebrać elektorowi Prusy Książęce, przewidziane jako władztwo dla najstarszego syna królewskiego – Jakuba. Klęski Szwecji w starciach z wojskami Fryderyka Wilhelma oraz zmiana polityki Ludwika XIV zniweczyły te zamiary. Francuskie pośrednictwo nie pomogło też w kolejnych pertraktacjach z Turcją, która konsekwentnie odrzucała polskie postulaty zwrotu Podola. W tej sytuacji królowi nie pozostało nic innego jak kontynuować wojnę z niewiernymi w sojuszu z cesarstwem. Zagrożenie tureckie skłoniło także Leopolda I do szukania zbliżenia z Rzeczpospolitą.

Jan III Sobieski został wychowany w przekonaniu, że Polska stanowi przedmurze chrześcijaństwa, a jej obywatele, czyli szlachta, to naród wybrany, któremu Bóg powierzył specjalną misję – obronę chrześcijan przed poganami.

oraz Ludwika Marii Gonzagi. Z parą królewską i stronnictwem profrancuskim złączyło go ściślej uczucie, a następnie małżeństwo z Marią Kazimierą d'Arquien. Orientacji profrancuskiej był wierny przez całe panowanie

to Turcy zdobyli Kamieniec Podolski, a na mocy pokoju w Buczaczu zagarnęli Podole, rozległe obszary Ukrainy oraz zmusili Rzeczpospolitą do płacenia haraczu, co stawiało ją w równym rzędzie z innymi lennikami

1 kwietnia 1683 r. (na dokumencie widnieje data 31 marca) porozumienie przypieczętowano podpisaniem traktatu, który zakładał m.in. udzielenie pomocy zbrojnej w razie oblężenia Krakowa lub Wiednia przez armię Imperium Osmańskiego. Cesarz zobowiązał się także do przekazania pomocy finansowej na zaciąg wojsk w Rzeczypospolitej. Gwarantem porozumienia został sam papież Innocenty XI. Stolica Apostolska bardzo zaangażowana w budowę antytureckiego sojuszu również zadeklarowała wsparcie finansowe. W Wiedniu i Warszawie zaczęto przygotowania do starcia z Turcją.

Odsiecz wiedeńska

Po zakończeniu wojen z Rzeczypospolitą, a następnie Rosją, Imperium Osmańskie skierowało swój oręż przeciw Austrii. Pretekstem do ataku była pomoc węgierskim powstańcom walczącym z cesarskim absolutyzmem i forsowana przez dwór polityka kontrreformacyjna. Przez wiele lat pomocy powstańcom dostarczała Francja oraz Polska, na której terenach werbowano ochotników. Gdy Ludwik XIV zawarł rozejm z cesarzem Leopoldem I, powstańcy zwrócili się o wsparcie do Turcji.

Buńczuki (znak rozpoczęcia wojny) zostały zatknięte przed pałacem sułtańskim w Adrianopolu w styczniu 1683 r. Na rozkaz Mehmeda IV zaczęto gromadzić wielotysięczne wojsko, na którego czele stanął wielki wezyr Kara Mustafa. Podczas pochodu na północ do armii dołączyły kolejne oddziały piechoty (słynni janczarowie), konnicy z terenów Bałkanów oraz posiłki od lenników – z Siedmiogrodu, Mołdawii i Krymu. Wkraczając na Węgry Kara Mustafa dysponował potężną armią liczącą około 150–160 tys. żołnierzy. Wielki wezyr nie ograniczył się tylko do interwencji na Węgrzech i wbrew wcześniejszym planom, a nawet wbrew rozkazom sułtana oraz protestom swoich dowódców postanowił ruszyć na Wiedeń. Wojska Imperium podeszły pod miasto w początkach lipca, budząc powszechną panikę wśród mieszkańców i rządzących. Leopold I opuścił stolicę i udał się najpierw do Linzu, następnie do Pasawy. Obronę miasta powierzono hrabiemu Ernestowi von Starhembergowi, a ochronę Austrii – dowódcy wojsk cesarskich Karolowi V Lotaryńskiemu.

Już kilka dni po rozpoczęciu oblężenia Wiednia posłowie cesarscy przybyli do Wilanowa z prośbą o pomoc. Król, wypełniając

zobowiązania traktatowe, udał się do Krakowa, głównego miejsca koncentracji wojsk Rzeczypospolitej. Doniesienia o dramatycznej sytuacji obrońców zdecydowały o tym, że władca nie poczekał na wojska litewskie i na czele oddziałów koronnych, w asyście hetmanów: polnego Mikołaja Sieniawskiego oraz wielkiego Stanisława Jabłonowskiego, ruszył 15 sierpnia przez Śląsk, Morawy i Czechy pod Wiedeń. Prowadził ponad 20 tys. żołnierzy, w tym ok. 14 tys. kawalerii, tak bardzo potrzebnej do prowadzenia działań wojennych przeciw Tatarom i konnicy tureckiej. Pod koniec miesiąca Sobieski spotkał się z księciem Karolem Lotaryńskim. Z niepokojem wyczekiwano tego wydarzenia. Niedawny rywal króla był także od kilku lat mężem arcyksiężniczki Eleonory, siostry cesarza, która żywiła osobistą urazę do Sobieskiego (stał on na czele opozycji przeciw jej pierwszemu małżonkowi Michałowi Korybutowi Wiśniowieckiemu). Wbrew obawom obaj dowódcy zaczęli ze sobą współpracować. Wspólnie przeforsowali plan ataku na armię osmańską ze wzgórz Lasu Wiedeńskiego, który okala miasto od północy i zachodu. Stawiali sobie natomiast inne cele i szukali innych dróg do ich realizacji. Sobieski chciał zniszczyć armię wielkiego wezyra i zamierzał uderzyć bezpośrednio w obóz turecki położony na zachód od miasta. Książę Karol dążył głównie do odparcia Turków spod Wiednia i odblokowania stolicy. Proponował atak wzdłuż Dunaju, skąd najbliższe było do tureckich szanów. Dziś historycy zgodnie przyznają, że ostateczny plan ustawienia wojsk i samej bitwy był kompromisem pomiędzy koncepcjami obu dowódców. Zanim wojska Rzeczypospolitej, posiłki z Rzeszy oraz oddziały cesarskie dotarły pod Wiedeń trzeba było rozstrzygnąć jeszcze jedną kwestię – naczelne dowództwo. Sobieski od początku wyprawy domagał się tego honoru dla siebie. Spośród władców oraz dowódców wojsk idących z odsieczą miał niewątpliwie największe doświadczenie w walkach z Turkami. Mimo to cesarz Leopold wahał się. Dopiero wysłannik papieski, kapucyn Marco d'Aviano, dzięki swym zdolnościom dyplomatycznym przekonał cesarza do wyjazdu z Wiednia i do powierzenia Sobieskiemu naczelnego dowództwa.

fol. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

Bitwa wiedeńska – 12 września 1683 r.

Siedemdziesiątych tysięcy armia sprzymierzonych przeprawiła się przez Dunaj, a potem wspięła się na gęsto zalesione wzgórza wokół Wiednia. W powietrze wypuszczono race, aby dać znak oblężonym, że nadchodzi odsiecz. Na lewym skrzydle, na wzniesieniach najbliższej Dunaju, Leopoldsbeargu i Kahlenbergu, stanęły

Turków na równinie na przedpolach Wiednia. Sukcesem zakończyły się także zmagania polskiej i niemieckiej piechoty. Wyrównano linię frontu oraz zajęto dogodnie pozycje do ostatecznego starcia. Sobieski zdecydował się rozstrzygnąć bitwę jeszcze tego samego dnia. Późnym popołudniem ruszyły z impetem na armię Kara Mustafy doborowe chorągwie husarskie i pancerne oraz

zdobyły obóz oraz pełne kosztowności, broni i prochu tabory tureckie. Oddziały cesarskie wieczorem wkroczyły do miasta. Wiedeń był wolny, ale armia turecka nie została rozbita, jak tego pragnął Sobieski. Przez kilka miesięcy trwały jeszcze zacięte boje na terenie Węgier. Wśród sprzymierzonych powstawało coraz więcej waśni, narastał też konflikt pomiędzy władcami. Sobieski chciał odzyskać Podole i zdobyć kosztem Turcji terytoria, na których planował utworzyć państewko dla królewicza Jakuba. Cesarz Leopold pragnął skierować armię na południe, w stronę Serbii i był całkowicie przeciwny planom dynastycznym Sobieskich. Dał temu wyraz podczas słynnego spotkania w Schwechat, kiedy to chłodno powitał króla polskiego i całkowicie zignorował jego syna.

Zanim wojska Rzeczypospolitej, posiłki z Rzeszy oraz oddziały cesarskie dotarły pod Wiedeń trzeba było rozstrzygnąć kwestię naczelnego dowództwa. Sobieski domagał się tego honoru dla siebie.

oddziały cesarskie dowodzone przez księcia Karola V Lotaryńskiego. W centrum ustawili się Saksończycy, Bawarozcy oraz posiłki ze Szwabii i Frankonii. Prawe skrzydło zajęły wojska koronne, stanowiące blisko jedną trzecią wszystkich sił odsieczowych. Starcie z armią Kara Mustafy rozłożono na dwa dni. W pierwszym planowano zdobycie niższych pagórków okalających Wiedeń, w drugim – decydującą bitwę. Wielki wezyr skierował do walki o wzniesienia i przedpola Wiednia 80 tys. żołnierzy. Nie przerwał jednak oblężenia i pod szarżami miasta pozostawił blisko 10 tys. janczarów, minerów oraz część artylerii.

Wczesnym rankiem 12 września Sobieski i inni dowódcy armii odsieczowej spotkali się na Kahlenbergu, przy spalonej przez Tatarów kaplicy św. Józefa. Król wydał ostatnie rozkazy i udał się na mszę odprawianą przez ojca Marca d'Aviano. Według tradycji służył podczas niej jako ministrant, a na zakończenie pasował swego syna Jakuba na rycerza. Gdy w ruinach na Kahlenbergu trwało jeszcze nabożeństwo oddziały cesarskie i niemieckie rozpoczęły morderczy bój z janczarami.

Wojska księcia Karola po kilkugodzinnych zmaganiach osiągnęły cel – zepchnęły

oddziały lekkiej jazdy (ponad 20 tys. żołnierzy). Była to jedna z największych szarż w historii wojen. Ci, którzy nie zginęli podczas ataku, rzucili się do ucieczki, razem z nimi sam wielki wezyr. Wojska koronne

Epilog

W 1684 r. Rzeczpospolita przystąpiła do Świętej Ligi i uwikłała się w wieloletnią wojnę z Turcją. Walki nie przyniosły żadnych korzyści, nie zrealizowano ambitnych planów dynastycznych. Dopiero trzy lata po śmierci Sobieskiego, na mocy pokoju karłowickiego (1699 r.), Podole i twierdza kamieniecka wróciły w granice Rzeczypospolitej.

fot. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

Husaria

„Usaria to najpiękniejsza jazda w Europie przez wybór ludzi, piękne konie, wspaniałość stroju i dzielność broni. Siedzi ta jazda na najlepszych koniach w kraju, uzdeczki są zdobione blaszkami i guziczkami srebrnymi lub pozłacanymi. Siodła haftowane z łąkiem złożonym, wielkie czapraiki na sposób turecki” – tak pisał o husarii Francuz Franciszek Paweł Dalairac w swych „Anegdotach o Polsce”.

Początki husarii

Husaria pojawiła się w armii polskiej na początku XVI w. i stała się obok kopijników i strzelców ważną częścią sił zbrojnych. Chorągwie husarskie, nazywane z serbska „rackimi”, były formacją lekkobrojną. Służący w nich żołnierze nie nosili pancerzy,

a ich uzbrojenie składało się z szabli i „drzewa”, czyli kopii (jednak lżejszej od kopii rycerskich). Ochronę husarza stanowiła tarcza typu tureckiego w kształcie ptasiego skrzydła. Pierwsze lekkobrojne chorągwie husarskie wzięły udział w bitwie z Moskwicami pod Orszą w 1508 r.

Z biegiem czasu husaria zaczęła odgrywać coraz większą rolę w wojskach polskich, a po zawarciu unii lubelskiej także w wojskach litewskich. Jednak dopiero reformy Stefana Batoro uczyniły z husarii główną siłę kawalerii i doprowadziły przy tym do przekształcenia jej w jazdę ciężką. Husarze otrzymali wówczas

fot. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

półpancerze i szyszaki (w tym także typu kapalinowego, a później zbliżone wyglądem do zachodnioeuropejskich „pappenheimerów”), karwasze do ochrony przedramienia oraz nabiodmiki. Na zbroje towarzysze zarzucali skóry lamparcie lub tygrysie, a pocztowi wilcze lub niedźwiedzie.

Uzbrojenie husarza

Charakterystycznym elementem rynsztunku ciężkozbrojnej husarii były skrzydła, zakładane „dla okazałości i postrachu nieprzyjaciela”. Wbrew licznym wyobrażeniom malar skim husarze rzadko jednak nosili podwójne skrzydła przymocowane do naplecznika. Najczęściej używali tylko jednego, troczzonego przez pachółka lub sługę do tylnej części siodła dopiero po zajęciu przez żołnierza miejsca na koniu. Nadawały one husarzowi

niesamowity wygląd, a poza tym mogły chronić go od ciosów w plecy czy od zaruconego na szyję arkanu. Niejednokrotnie

skrzydła zakładano jedynie podczas parad i zostawiano je w czasie walki w taborach. Ewolucji uległo również uzbrojenie. Kopia pozostała podstawową bronią zaczepną.

Była jedyną częścią uzbrojenia finansowaną przez skarb królewski. Jej długość dochodziła do ponad 5,5 m. Wydrążona w środku, owinięta rzemieniem i utwardzona klejem była lekka i sztywna, nie wyginała się pod własnym ciężarem. Jeździec chwycił ją bliżej końca za specjalną kulę, która stanowiła przeciwwagę dla wydłużonej przedniej części kopii i chroniła dłoń. Za grotem przytwierdzano długi, liczący prawie 3,5 m porzec w barwach danej chorągwi. W razie skrzeszenia kopii husarz mógł użyć koncerza – mierzącej ok. 160 cm broni do zadawania pchnięć lub rozcinania kolczug. Całość uzupełniała szabla, pistolety w olstrach przy siodle, a także u niektórych łuki i nadziaki. Tarczę w kształcie ptasiego skrzydła odrzucono i u nielicznych zastąpiono ją okrągłym kałkanem. W XVII w. do uzbrojenia chorągwi husarskich weszła długa broń palna. Otrzymali ją jednak tylko pocztowi.

Skład chorągwi

Chorągiew husarska składała się z kilku lub kilkunastu pocztów. Na czele każdego z nich stał towarzysz – szlachcic, którego wspierało zwykle 2–3 pocztowych. Towarzysz finansował ich rynsztunek i konie, zabierając w zamian większość ich żołądu. Ponieważ nie było z góry ustalone, ile pocztów tworzy chorągiew, liczebność poszczególnych jednostek wahała się od 50 do 200 jeźdźców, w tym 20–50 towarzyszy. Dowódcą chorągwi był rotmistrz, zastępowany niekiedy przez porucznika. W wyjątkowych wypadkach oddział do walki mógł poprowadzić namiestnik. Oficerowie zazwyczaj nie

Charakterystycznym elementem rynsztunku ciężkozbrojnej husarii były skrzydła, zakładane „dla okazałości i postrachu nieprzyjaciela”.

nosili skrzydeł. Od drugiej połowy XVII w. wyróżniali się noszeniem zbroi łuskowej (tzw. karacenowej) – bardziej ozdobnej niż zbroje pozostałych husarzy.

fot. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

Taktyka

„Husarze nie cofają się nigdy, puszczać konia w całym pędzie, przebijają wszystko przed sobą” – zanotował o taktyce husarii wspomniany już Dalairac. Atak husarii następował w decydującym momencie bitwy, gdy ważyły się szale zwycięstwa i należało zadać wrogowi decydujący cios. Szarżę rozpoczynano w szyku luźnym (ok. 3 m pomiędzy końmi), ruszając ku liniom nieprzyjaciela stępa, a po przebyciu ok. 75 m przechodząc w kłus. W miarę zbliżania się do przeciwnika, mniej więcej 100 m przed celem ataku, zmniejszano odległości pomiędzy jeźdźcami, zacieśniając szeregi i pochylając kopie. Dobrze wyszkolona chorągiew potrafiła w ostatnim momencie rozewrzeć szeregi, by zminimalizować skutki salwy muszkietów, a następnie ponownie utworzyć szyk zwarty, pędząc „kolano w kolano”. W decydującym momencie ataku szarżująca chorągiew przechodziła w galop, a następnie w cwał, uderzając na nieprzyjaciela całym impetem. Jeśli przeciwnikiem była piechota, mogła ona oddać do idących do ataku Polaków maksymalnie 2–3 salwy z muszkietów. Ich efekt był zazwyczaj niewielki, bowiem niedoskonałość ówczesnej broni nie pozwalała na precyzyjne celowanie, a strzał z odległości ok. 100 m nie czynił atakującym większej szkody. Najbardziej niebezpieczna była salwa oddana z najbliższej odległości, ale nawet wtedy szanse na powstrzymanie ataku były niewielkie. Muszkieterom nie pomagało nawet schronienie się za linią pikinierów, ponieważ husaria górowała nad nimi długością kopii. Zaatakowany oddział piechoty ulegał zazwyczaj całkowitemu rozbiciu, zmiażdżony przez masę koni i ciężkozbrojnych jeźdźców. Tak odniesiono wspaniałe zwycięstwa pod Kircholmem (1605), Kłuszynem (1610) czy Trzcianą (1629).

Husaria w II połowie XVII w.

Liczne wojny prowadzone przez Rzeczpospolitą w XVII w. doprowadziły do wyniszczenia kraju i zubożenia jego mieszkańców. Odbiło się to negatywnie na husarii, której liczebność i jakość drastycznie spadła. Coraz mniej szlachciców stać było na kupno drogiego konia i wyposażenia. Już w bitwie

pod Warszawą ze Szwedami (1656), jak wspominają pamiętnikarze, wszystkie pułki polskiej i litewskiej jazdy były „słabo okryte”. Do decydującego ataku Aleksandra Hilarego Połubińskiego na wojska szwedzko-brandenburskie ruszyło zaledwie nieco ponad 800 husarzy, skupionych w 8 chorągwiach – 4 koronnych i 4 litewskich. Niebagatelne znaczenie dla husarii miał również rozwój broni palnej, zwłaszcza muszkietów i artylerii, co zwiększało straty i prowadziło, przy coraz słabszym wyszkoleniu, do załamywania się szarż (Gniew 1626, Warszawa 1656).

Rola husarii ponownie wzrosła za panowania Jana III Sobieskiego. Król podczas przygotowań do wojen z Turcją w 1674 r. wprowadził w armii Rzeczypospolitej wiele reform, które nie ominęły również elity jazdy. Husarze odrzucili w większości napleczniki, mocując napierśniki skórzanymi pasami krzyżującymi się na plecach. Pewnej modyfikacji uległa również taktyka walki. Chorągiew stawała do ataku w trzech szeregach: w pierwszym towarzysze, za nimi w dwóch pozostałych – pocztowi. Wśród towarzyszy stawał również chorąży, który dzierżył sztandar. Wyboru chorążego dokonywali spośród siebie towarzysze. W razie rozbicia lub rozproszenia towarzysze i pocztowi zbierali się wokół sztandaru, a w czasie walki naśladowali manewry chorążego. Rotmistrz wraz ze swym pocztem i trębaczami stawał na lewym skrzydle, a porucznik na prawym. Po rozpoczęciu ataku rotmistrz wycofywał się na tyły, nie brał udziału w walce i obserwował walczących podkomendnych. Za atakującą chorągwią ustawiało się również dwóch towarzyszy, tzw. zajeżdżających. Ich zadaniem było zwracanie uciekających pocztowych i zapobieżenie ewentualnej panice. Zajeżdżający mieli prawo zabić uciekającego żołnierza, nawet jeśli był towarzyszem.

W 1683 r. król Jan III Sobieski poprowadził pod Wiedeń 23 chorągwie husarskie, w których służyło 2,5 tys. ludzi. Niestety, były to jedynie chorągwie koronne, ponieważ Litwini nie stawili się w porę na wezwanie monarchy. 12 września 1683 r. chorągwie te runęły na tureckie wojska wezyra Kara Mustafy. Jako pierwsza ruszyła rota królewicza Aleksandra dowodzona przez porucznika Zygmunta Zbierchowskiego. Jej

foto. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

atak, będący właściwie rozpoznaniem boju, kosztował życie 19 towarzyszy i 35 pocztowych. Dopiero godzinę po niej ruszyła generalna szarża całej jazdy sprzymierzonych. 20 tysięcy Polaków, Austriaków i Niemców uderzyło z impetem na wojska nieprzyjacielskie. Atak prowadziły oczywiście chorągwie husarskie. Była to jedna z największych szarż kawalerskich w dziejach świata.

Ostatnie lata

Zwycięstwo pod Wiedniem było ostatnim wielkim triumfem husarii. Jej żołnierze

piechota i artyleria. W XVIII w. rola husarii coraz częściej ograniczała się do paradnych występów na popisach i pogrzebach królów, hetmanów i innych dostojników państwowych. Na pogrzebie szlachcica, który nie zostawił po sobie dziedzica, husarz w pełnym uzbrojeniu wjeżdżał do kościoła i symbolicznie kruszył kopię na katafalku. Z tego powodu do sławetnej niegdyś jazdy przylgnęła nazwa „wojska pogrzebowego”. Ostatecznie w 1775 r. sejm Rzeczypospolitej zdecydował o likwidacji husarii i powołaniu w jej miejsce

Zwycięstwo pod Wiedniem było ostatnim wielkim triumfem husarii. Jej żołnierze odznaczyli się jeszcze w dalszych walkach z Turkami, ale na polach bitew coraz większe znaczenie zaczęły mieć piechota i artyleria.

odznaczyli się jeszcze w dalszych walkach z Turkami, ale na polach bitew coraz większe znaczenie zaczęły mieć

lekkobrojne kawalerii narodowej. W ten sposób rozpoczął się nowy etap w dziejach jazdy polskiej.

Husaria

Symbolem wspinających zwycięstw odnoszonych przez wojska Rzeczypospolitej w XVII w. stała się husaria. Były to oddziały ciężkiej kawalerii, które dzięki sile natarcia przełamywały szyki nieprzyjaciela. Swoją przewagę polscy jeźdźcy zawdzięczali głównie doskonałemu wyszkoleniu, taktyce walki i umiejętnościom dowódców.

- 1** Zbroja husarska składała się z mocowanych za pomocą szelek napierśnika i naplecznika, a także z naramienników i karwaszy, które ochraniały ręce. Głowę żołnierza osłaniał szyszak o kulistym kształcie.
- 2** Skrzydła przypinano do zbroi lub siodła. Według niektórych historyków ten element wyposażenia husarza służył do ploszenia koni przeciwnika i osłaniał przed rzucanymi przez Tatarów arkanami. Inni badacze uważają, że skrzydła noszono jedynie podczas uroczystych przemarszów, ponieważ w trakcie walk były mało przydatne.
- 3** Skóry dzikich zwierząt husarze zaczęli nosić, wzorując się na Turkach i Tatarach. Początkowo zbroję ozdabiano skórami wilków i rysi, a z czasem także okryciami ze skór lamparcich i tygrysi.
- 4** Konie używane przez husarię były silne, szybkie i bardzo wytrzymałe. Wierzchowce te pochodziły ze specjalnych hodowli, a przygotowanie ich do udziału w walce trwało kilka lat.
- 5** Kopia husarska osiągała do 5,5 m długości. Dawało to husarzowi szansę na pokonanie pikiniera, czyli żołnierza uzbrojonego w znacznie krótszą pikę i osłaniającego oddziały strzelców lub artylerię. Kopie były przeznaczone do jednorazowego użytku, bowiem ich drzewce kruszyły się przy uderzeniu.
- 6** Koncerz to szpikulec o długości ponad 1,5 m, zaopatrzony w rękojeść podobną do rękojeści szabli. Broni tej używano podczas ataku po skruszeniu kopii.
- 7** Szabla stanowiła główną broń husarza podczas bezpośrednich starć z przeciwnikiem.
- 8** Pistolety były noszone przy siodłach. Ze względu na niewielką celność tego rodzaju broni stosowano ją tylko wtedy, gdy przeciwnik znajdował się w niedużej odległości.

Jak nacierała husaria?

Do szarży husarze ruszali w trzech lub czterech szeregach, oddalonych od siebie o kilka metrów. W ten sposób ostrzał przeciwnika był mało skuteczny. Tuż przed walką jeźdźcy zacieśniaли szyk, co zwiększało siłę natarcia. Jeżeli za pierwszym razem nie udawało się rozbić oddziałów wroga, zawracali i uderzali ponownie.

Piechota, przygotowując się do ataku kawalerii, stała w kilku szeregach, z których pierwsze stanowili pikinierzy, a następne – strzelcy.

Praca z infografiką

1. Porównaj wyposażenie bojowe husarza z ryszunkiem rycerza z czasów bitwy pod Grunwaldem.
2. Wskaż najważniejsze elementy uzbrojenia husarskiego.

Wokół dworu królewskiej rodziny Sobieskich

Urodzony w 1629 r. w Olesku koło Lwowa Jan był synem kasztelana krakowskiego Jakuba, a po kądzieli prawnikiem hetmana wielkiego i kanclerza koronnego Stanisława Żółkiewskiego. Podczas narodzin wiele znaków na niebie i ziemi wskazywało, że wyrośnie z niego mąż wielkiej chwały.

Jan Sobieski – potomek sławnych sarmackich rodów

„Jego przodkowie za jedyną radość uważali pracę, trud, niebezpieczeństwa, ofiary i bezsenne noce dla Ojczyzny” – tak o protoplastach rodu Sobieskich pisał XIX-wieczny historyk Karol Szajnocha.

Historia rodu sięga XIII w., kiedy to w miejscowości Sobieszyn nad Wieprzem stał gródek rycerskiej rodziny Sobków. Według legendy bronił się w nim – przed jednym z licznych najazdów pogańskich plemion – rycerz Jan, po miejscowemu – Janik. Pozostali wojowie, wezwani przez księcia, znajdowali się z dala od gródka. Janik został na miejscu sam – z młodzieżą, kobietami i starcami. Sprytnym conceptem zwiódł

nacierających najeźdźców, którzy odstąpili od wałów i uciekli w popłochu. Książę obdarował Janika godnością wojewody sandomierskiego i nadał mu herb o nazwie „Janina”, przedstawiający złotą tarczę na tarczy herbowej koloru błękitnego. Główna siedziba

Jan Sobieski w dzieciństwie był wychowywany głównie przez matkę i babkę w tradycji bohaterskich czynów hetmana Stanisława Żółkiewskiego. Jedenastoletniego chłopca wraz ze starszym bratem Markiem ojciec wysłał na nauki do Kolegium

Historia rodu sięga XIII w., kiedy to w miejscowości Sobieszyn nad Wieprzem stał gródek rycerskiej rodziny Sobków.

rodu znajdowała się w Sobieszynie, a od XVI w. kolejno w Pilaszkowicach, Złoczowie, Żółkwi, Olesku, Jaworowie i Wilanowie.

Nowodworskiego w Krakowie. Po dwu latach szkoły razem z bratem wstąpili na wydział filozoficzny Akademii Krakowskiej, a po

ukończeniu studiów w 1646 r. wyruszyli w zagraniczną podróż. W sporządzonej wówczas instrukcji ojciec Jakub nakazał: „Peregrynacji *inter alios fructus* ten jest *primarius*: uczenie się języków cudzoziemskich. To ozdoba każdego szlachcica polskiego i pochwała między przednimi ozdobami i pochwałami umieć języki”. Z dzieciństwa i lat późniejszych, a także z podróży, Jan posiadał – w mniejszym lub większym stopniu – znajomość łaciny, francuskiego, angielskiego, niemieckiego, włoskiego, ruskiego, również tureckiego, trochę hebrajskiego, hiszpańskiego.

Ojciec udzielił im także wskazówek, co mają robić, co oglądać i jakich autorów czytać. W czasie ponad dwuletniej podróży młodzieńcy zwiedzili Niemcy, Holandię, Belgię, dotarli do Francji i zafascynowani jej kulturą na dłużej zatrzymali się w Paryżu. Anglia nie zrobiła na nich większego wrażenia. W Hadze odbyli krótkie studia nad fortyfikacjami. Ta podróż uformowała ich charaktery i dała europejską ogładę. Wkrótce po powrocie do kraju Jan Sobieski wstępuje w ślady swoich dzielnych przodków i walczy u boku króla pod Toporowem, potem pod Beresteczkiem, następnie zdobywa szlify wojenne u Stefana Czarnieckiego. W 1655 r. jako poseł wyrusza na sejm do Warszawy, gości na królewskim dworze. Jeszcze nie wie, że wśród dwórek królewskiej małżonki – Marii Ludwiki Gonzagi – znajduje się wychowana w Polsce, ale wywodząca się z francuskiej podupadłej arystokratycznej rodziny, wybranka jego serca.

Maria Kazimiera d'Arquien, Marysieńka, „niepokonana pasja”

Ona miała 14 lat, on 26. Jako chorąży koronny, starosta jaworowski, do tego splamiony służbą przy Karolu Gustawie w początkowym okresie szwedzkiego potopu, nie mógł być traktowany jako poważny kandydat do ręki panny z fraucymeru królowej. Zwolennicy króla w walce ze szlachtą potrzebowali sojuszników wywodzących się z potężnej magnaterii. Z tego powodu 18-letnia Maria Kazimiera, wychowana z dala od bitewnych pól, za to w atmosferze dworskiej etykiety i politycznych intryg, została wydana za wojewodę kijowskiego

Jan Tricius „Portret Jana III Sobieskiego z synem Jakubem”

Jana Zamoyskiego i stała się narzędziem w realizacji politycznych celów. Marysierka mówiła płynnie po polsku, ale ubierała się po francusku, spożywała francuskie potrawy. Była osobą energiczną, kobietą wyzwołałą, a wzór postępowania z mężczyznami stanowiła dla niej królowa Maria Ludwika, o której mówiono, że wodzi Jana Kazimierza „niczym mały Etiopczyk słonina”. Flirt pięknej damy dworu i Jana Sobieskiego rozpoczął się, gdy Marysierka miała 20 wiosen. Małżeństwo Marii Kazimierzy z Janem Zamoyskim trwało siedem lat. Obróćca

Zamościa przed Kozakami i Szwedami zmarł bezdzietnie w 1665 r. Jeszcze w czasie trwania żałoby kochankowie zawarli potajemny ślub w królewskiej kaplicy zamkowej. Oficjalna ceremonia odbyła się dwa miesiące później. Fenomenem wciąż intrygującym potomnych jest fakt, że te dwie zupełnie odmienne osobowości, wywodzące się z różnych światów, połączył najpierw romans, a potem trwale uczucie i autentyczna, dozgonna miłość.

Nareszcie razem i z rodziną

Małżeństwo z Marią Kazimierą spowodowało, że Sobieski blisko związał się z obozem dworskim i stronnictwem profrancuskim. Otrzymał dostęp do wysokich godności państwowych. Jeszcze w tym samym roku przyjął buławę marszałka koronnego, a w następnym roku został hetmanem wielkim koronnym. Zwycięska bitwa pod

Królewski dwór

„Żoneczka [...] najśliczniejsza, największa duszy i serca [...] pociecha”, otoczona gromadką dzieci, zasługiwała na odpowiednią dla jej pozycji siedzibę.

Rodzinne pałace Sobieskich w Pielaszkowicach, Żółkwi lub Jaworowie, które sam król darzył gorącą miłością, nie mogły być stałą rezydencją królowej. W 1677 r. król nabył więc posiadłość Milanów, znajdującą się w niewielkim oddaleniu od Warszawy. Wraz z nabyciem nastąpiła zmiana nazwy na łacińską *Villa Nova*, wkrótce spolszczona na Wilanów. „Pałac w murach dopiero co zaczęty” postanowił król dla swej wygody ukończyć, „ogród i insze budynki wystawić, poddanych założyć i osadzić”. Na stanowisko budowniczego pałacu powołał swego nadwornego sekretarza – Augustyna Locci. Jeszcze tego samego roku rozpoczęła się budowa podstolecznej rezydencji królewskiej, z powodu ograniczonych środków

Małżeństwo z Marią Kazimierą spowodowało, że Sobieski blisko związał się z obozem dworskim i stronnictwem profrancuskim.

Chocimiem i śmierć króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego utorowały hetmanowi drogę do korony. W 1674 r. Jan Sobieski został królem Rzeczypospolitej. Tron elekcyjny w Polsce, pochodzący z woli szlachty, był traktowany drugorzędnie przez koronowanych „z Bożej łaski” monarchów europejskich.

Rozpoczęły się więc zabiegi małżonków o wprowadzenie dynastii. Maria Kazimiera była w ciąży z Sobieskim 17 razy, ale wieku dorosłego dożyła tylko czwórka dzieci – Jakub Ludwik – urodzony w 1667 r., Teresa Kunegunda w 1676, Aleksander w 1677 i Konstanty w 1680 r. Naturalnym kandydatem do tronu Rzeczypospolitej stałby się pierworodny Jakub, ale w wyniku różnorodnych intryg ten plan się nie powiódł. Następny król znowu był władcą elekcyjnym.

finansowych podzielona na kilka etapów. Ostatecznie budowę zakończono w 1683 r., choć znaczna część prac dekoracyjnych, tak wewnątrz, jak i na zewnątrz pałacu, została zrealizowana po wiktoria wiedeńskiej. Wspaniały wystrój rezydencji miał na celu nie tylko zaspokojenie czysto użytkowych potrzeb rodziny królewskiej, ale też powinien spełniać wymogi natury reprezentacyjnej, gloryfikujące ród Sobieskich, Jana III i sukcesy militarne króla – bohatera, a także sielską Rzeczpospolitą.

Sobieski – Europejczyk

Królewski gospodarz rezydencji, którego cechowała otwartość umysłu, znajomość świata, obcych kultur i języków, był również troskliwym opiekunem i rozumnym protektorem wielu artystów, mistrzów rzemiosła

fot. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

„Portret rodziny króla Jana III Sobieskiego”, autorstwo przypisywane Henriemu Gascarowi

artystycznego i uczonych. Pod jego auspicjami zorganizowane zostało w Wilanowie atelier malarskie, w którym główną rolę odgrywał doświadczony artysta, malarz królów polskich – Francuz Claude Callot. Głównym twórcą kompozycji malarskich w apartamentach królewskich był Jerzy Eleuter Siemiginowski. Pracami zespołu przybyłych do Polski włoskich sztukatorów kierował znany architekt warszawski – Józef Bellotti.

artystycznych, którzy działali na terenie Włoch, Francji i Holandii, a także – dla tego miłośnika Orientu – w Persji i Turcji. Jan III Sobieski rozłożył również opiekę nad uzdolnionym astronomem Janem Heweliuszem, a zwycięstwo pod Wiedniem i sława otaczająca króla spowodowały, że słynny astronom nazwał konstelację gwiazd w Mlecznej Drodze *Scutum Sobiescianum* (Tarcza Sobieskiego). Król zgromadził także dużą – jak na owe czasy – bibliotekę liczącą

i botaniczna – ziemniaka. Zdobyte pod Wiedniem zapasy kawy podarował Franciszkowi Kulczyckiemu, który otworzył w Wiedniu pierwszą w chrześcijańskiej Europie kawiarnię. Czy zatem tego wykształconego, bywałego w Europie człowieka, wytrawnego wodza, wspaniałego męża, ojca, mecenasa sztuki i nauki można uważać za „gnuśnego umysłowo”, jak mawiali o nim jego liczni przeciwnicy?!

To Polak – dziś powiedzielibyśmy – współczesny Europejczyk.

To Polak – dziś powiedzielibyśmy – współczesny Europejczyk.

Przy projektowaniu prac rzeźbiarskich był zatrudniony wybitny artysta gdański Andrzej Schlüter. Około 1688 r. zjawiał się na dworze w Wilanowie wybitny malarz epoki baroku – Włoch Michelangelo Palloni. Potrzeba reprezentacyjności oraz zamiłowania kolekcjonerskie króla wymagały sprowadzenia ozdób i innych ruchomości z zagranicy. Jan III posiadał specjalnych agentów

około 1390 dzieł. Wspierał również działalność literacką poety Wespazjana Kochowskiego, interesował się twórczością słynnego pamiętnikarza Jana Chryzostoma Paska. Był honorowym członkiem pierwszego na świecie towarzystwa geograficznego. Jan III Sobieski przyczynił się do praktycznej uprawy znanej już wcześniej w Europie rośliny, ale traktowanej jako rzadkość ogrodnicza

Bibliografia

- Bogucka Maria, *Staropolskie obyczaje w XVI–XVII wieku*, Warszawa 1994.
- Bystron Jan Stanisław, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XVI–XVII*, t. 1, Warszawa 1976.
- Fijałkowski Wojciech, *Wilanów*, Warszawa 1973.
- Jan III Sobieski i jego czasy. Materiały z ogólnopolskiej studenckiej konferencji naukowej historyków nowożytników*, praca zbiorowa, Kraków 2009.
- Praca zbiorowa zespołu think-tank „Szlaku Jana III Sobieskiego”*, wydawca Gmina Rybczewice 2010.

Polskie zwycięstwo, które zmieniło losy świata

Wywiad z Renzo Martinellim, reżyserem filmu „Bitwa pod Wiedniem”

Co było najtrudniejszym aspektem kręcenia filmu o tak ważnym znaczeniu historycznym?

Muszę wymienić dwa takie aspekty. Pierwszy był związany z odpowiednim oddaniem wszystkich różnic historycznych oraz kulturowych wojsk, które walczyły w bitwie pod Wiedniem. Drugi z kolei to kręcenie scen bitewnych, w których brało udział mnóstwo kaskaderów, statystów, koni – kontrolowanie wszystkich na planie było wielkim wyzwaniem. Muszę również wspomnieć, że sporym problemem okazało się obsadzenie roli wezyra Kara Mustafy.

Jak bardzo zgodny z historią jest scenariusz „Bitwy pod Wiedniem”, a jak wiele jest w nim dramatyzacji faktów?

Byliśmy bardzo ostrożni w odzwierciedlaniu faktów historycznych związanych z bitwą pod Wiedniem. Dokładnie sprawdzaliśmy każdą informację w kilku różnych źródłach. Zarówno w kontekście strony chrześcijańskiej, jak i wojsk osmańskich.

W jaki sposób udało się Panu zachować równowagę pomiędzy ukazaniem ogólnego obrazu wydarzeń związanych z bitwą pod Wiedniem a opowiadaniem o losach indywidualnych postaci uczestniczących w tym ważnym wydarzeniu historycznym?

To zawsze problem przy kręceniu tego typu epickich produkcji. W trakcie montażu

Wiedniem”. Musieliśmy znaleźć złoty środek. Pokazać, jakim człowiekiem był Leopold I, a jakim Marek z Aviano, bo przecież oni pochodzili z zupełnie innych światów. Skorzystać jak najwięcej z pięknych ujęć i krajobrazów nakręconych w specjalnie dobranych lokacjach. Uświadomić potęgę imperium osmańskiego, które w tamtych czasach przeżywało

Byliśmy bardzo ostrożni w odzwierciedlaniu faktów historycznych. Dokładnie sprawdzaliśmy każdą informację w kilku różnych źródłach.

trzeba odpowiednio przemieszać jakieś 30–40 minut scen akcji ze scenami dialogów. Tak samo było z „Bitwą pod

prawdziwy rozkwit i nigdy wcześniej nie zagrażało tak bardzo Europie. Uważam, że udało nam się zachować równowagę.

Co dla Pana, jako reżysera, oznaczała współpraca z profesjonalistami z różnych stron świata?

Reżyser powinien być liderem dla swojej ekipy, być po części człowiekiem renesansu, a po części – psychologiem. Musi wszystko kontrolować, prowadzić swoich współpracowników twardą ręką, wspomagać psychicznie aktorów, ale jednocześnie być otwartym i uczyć się od kolegów na planie. Właśnie tak podchodziłem do pracy przy „Bitwie pod Wiedniem”, to była czysta przyjemność. Na szczęście mogliśmy używać języka angielskiego, który jest współczesnym esperanto. Pozwoliło nam to rozumieć się bez większych problemów.

Jest Pan reżyserem lubującym się w kinie historycznym. Co dla Pana znaczy bitwa pod Wiedniem? Skąd pomysł na film o tym wydarzeniu?

Kilka lat temu rozwijałem dwa różne scenariusze. Pierwszym był „Szlachetny kamień” z Harleyem Keitelem w roli głównej, w którym próbowałem poddać analizie stosunek świata islamskiego do cywilizacji Zachodu. Drugim zaś była właśnie „Bitwa pod Wiedniem”, w której sięgam do korzeni tej relacji. Oba scenariusze wzajemnie się uzupełniają.

Mając na planie tyle różnych departamentów, zatrudniając tylu aktorów i statystów, codziennie radząc sobie z tyloma przeszkodami, zapewne ciężko było zmieścić się w założonym budżecie?

Oczywiście, że było ciężko! Razem z producentem Roberto Andreuccim spędziłem wiele bezsennych nocy w hotelu w Bukareszcie, skupiając się na zaplanowanych wydatkach, liczbie zatrudnianych statystów, optymalizując budżet i wynajdując rozwiązania na kolejne problemy. Prawdziwa sztuka kręcenia epickiego kina polega na dobraniu ekipy zawodowców, którzy pomogą ci w realizacji tej przygody. Ja taką miałem.

Ulubiona chwila na planie?

Była wtedy, kiedy mogłem wreszcie krzyknąć: „Zwijamy się!”.

fot. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

fot. z filmu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli

Główni „Bitwa

1 Jan III Sobieski – Jerzy Skolimowski

Był magnatem, potomkiem wielkich rodów Żółkiewskich i Daniłowiczów. Popierał politykę prowadzoną przez króla Jana Kazimierza oraz jego żonę Ludwikę Marię Gonzagę. Sprawował najwyższe urzędy państwowe – od 1666 r. był hetmanem polnym koronnym, a w 1668 r. został hetmanem wielkim koronnym. Podczas elekcji w 1669 r. poparł kandydata francuskiego. Po wyborze Michała Korybuta Wiśniowieckiego na polskiego władcę stanął na czele opozycji wobec dworu. Sobieski został królem Rzeczypospolitej w 1674 r. Na kartach historii zapisał się jako pogromca Turków spod Chocimia (1673) i Wiednia (1683). Był mężem Marii Kazimiery oraz właścicielem podwarszawskiego Wilanowa.

2 Eleonora Maria Józefa – Alicja Bachleda-Curuś

Była córką cesarza Ferdynanda III Habsburga, siostrą cesarza Leopolda I, a od 1670 r. żoną Michała Korybuta Wiśniowieckiego i królową Polski. Po śmierci męża w 1673 r. jeszcze kilka lat mieszkała w Rzeczypospolitej, następnie wyjechała do Austrii, gdzie w 1678 r. poślubiła dawnego narzeczonego Karola V Lotaryńskiego.

3 Karol V Lotaryński – Antonio Cupo

Księżę Lotaryngii, którą jednak nie władał, ponieważ została podbita przez Francję. Był mężem Eleonory Marii Józefy Habsburżanki. Od 1674 r. pełnił funkcję dowódcy wojsk cesarskich walczących z Francją nad Renem. W 1683 r. dowodził armią Leopolda I w bitwie pod Wiedniem i był współautorem planu ataku na oddziały Kara Mustafy. Po uratowaniu stolicy Austrii brał udział w dalszych walkach z Turkami, zdobył m.in. Budę.

bohaterowie filmu pod Wiedniem”

4 **Marco d'Aviano** (właśc. Karol Dominik Cristofori) - F. Murray Abraham

Kapucyn, kaznodzieja, „duchowy lekarz Europy”, legat papieża Innocentego XI, a także spowiednik i powiernik cesarza Leopolda I. Był jednym z twórców sojuszu antytureckiego. Uczestniczył w kampanii przeciwko Imperium Osmańskiemu w 1683 r., m.in. dodawał otuchy żołnierzom armii sprzymierzonych podczas bitwy pod Wiedniem. W 2003 r. został ogłoszony błogosławionym Kościoła rzymskokatolickiego.

5 **Leopold I Habsburg** - Piotr Adamczyk

Król Czech oraz Węgier, od 1658 r. król Niemiec i cesarz rzymski. W czasie swych rządów prowadził wieloletnie wojny z Francją oraz Imperium Osmańskim. W 1683 r. dowództwo nad armią sprzymierzonych powierzył Janowi III Sobieskiemu. Rok później przystąpił do Świętej Ligi, a jego wojska podbiły w następnych latach teren całych Węgier. Zdobył i przypieczętował pokój karłowicki (1699), którego podpisanie było jednym z największych sukcesów politycznych Leopolda I.

6 **Kara Mustafa** - Enrico Lo Verso

Był dowódcą tureckim, adoptowanym przez potężną rodzinę Köprülü. Od 1676 r. sprawował urząd wielkiego wezyra, czyli najważniejszego dostojnika w państwie. Dowodził armią Imperium Osmańskiego, która zaatakowała Wiedeń w 1683 r. Po klęskę, jaką tam poniósł, i kolejnych porażkach na Węgrzech został uduszony z rozkazu sultana Mehmeda IV.

fol. z filmu „Bitwa pod Wiechem”, rez. Renzo Martinelli

Scenariusze lekcji i karty pracy do filmu „Bitwa pod Wiedniem”

Film w kinach

od 12 października 2012 r.

Odsiecz wiedeńska

1 Zapoznaj się z zamieszczoną fotografią. Następnie odpowiedz na pytania.

.....
Imię i nazwisko
.....
Data **Klasa**

a) Jak nazywa się formacja wojskowa przedstawiona na zdjęciu?

- A. Piechota.
- B. Husaria.
- C. Falanga.
- D. Artyleria.

b) Jaką funkcję w wyposażeniu ukazanych wojowników pełniły podane elementy?

szyszak –

.....

kopia –

.....

skrzydła –

.....

c) Jaką rolę odegrała przedstawiona formacja wojskowa podczas bitwy pod Wiedniem w 1683 roku?

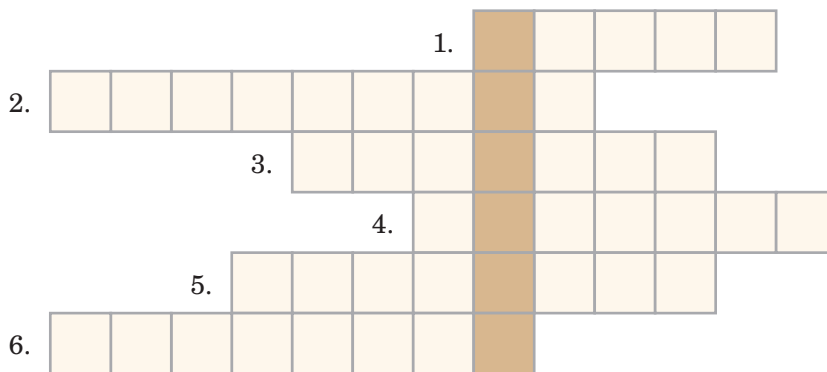
.....

.....

.....

2 Rozwiąż krzyżówkę. Następnie uzupełnij otrzymanym wyrazem podane zdanie.

1. Urząd sprawowany przez Kara Mustafę.
2. Otoczenie miasta przez wrogą armię.
3. Jan ... – autor słynnego obrazu przedstawiającego triumf wojsk polskich pod Wiedniem.
4. Pomoc wojskowa dla obleganego miasta.
5. Nazwisko króla, który dowodził wojskami polskimi w bitwie pod Wiedniem.
6. Miesiąc, w którym odbyła się bitwa pod Wiedniem w 1683 roku.

W 1683 roku wojsko polskie odniosło wspaniałe zwycięstwo nad armią turecką oblegającą

3 Połącz postacie historyczne z odpowiednimi opisami.

Jan III Sobieski ●	● dowódca wojsk austriackich w bitwie pod Wiedniem
Leopold I ●	● główny dowódca wojsk, które zwyciężyły pod Wiedniem
Kara Mustafa ●	● wódz armii tureckiej w bitwie pod Wiedniem
Karol Lotaryński ●	● cesarz austriacki

4 Wyjaśnij znaczenie podanych wyrazów.

hetman –

.....

wezyr –

.....

sułtan –

.....

szarża –

.....

Bitwa pod Wiedniem

.....
Imię i nazwisko

Data **Klasa**

1 Zapoznaj się z obrazem Jana Matejki. Następnie odpowiedz na pytania.

- a) Która postać historyczna została ukazana w centralnej części obrazu?
- A. Kara Mustafa.
 - B. Król Jan III Sobieski.
 - C. Książę Karol Lotaryński.
 - D. Cesarz Leopold I.
- b) Jaką rolę podczas bitwy pod Wiedniem w 1683 roku odegrał władca przedstawiony w centralnej części obrazu?

.....

2 Uporządkuj podane wydarzenia w kolejności chronologicznej. W tym celu wpisz w kratki numery od 1 do 4.

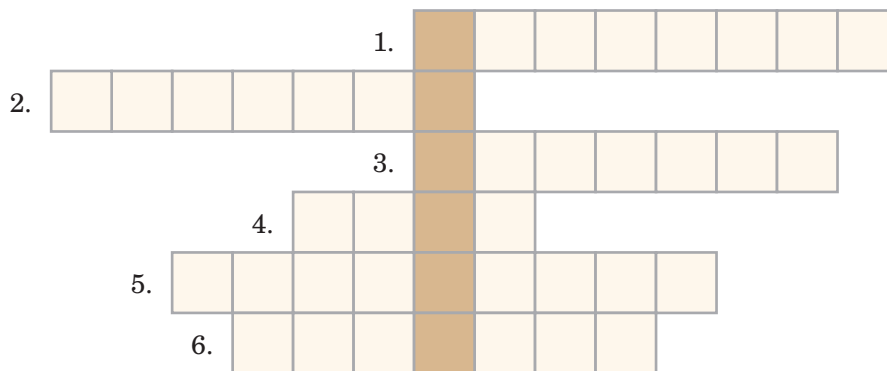
- Rozpoczęcie oblężenia Wiednia przez armię turecką.
- Zwycięstwo nad Turkami odniesione pod Wiedniem przez wojska sprzymierzone.
- Zawarcie sojuszu między Polską a Austrią.
- Wezwanie króla polskiego na odsiecz Wiedniowi.

3 Połącz wyrazy z odpowiednimi wyjaśnieniami.

cesarz ●	● władca państwa tureckiego
hetman ●	● dowódca wojsk polskich
sułtan ●	● władca państwa austriackiego

4 Rozwiąż krzyżówkę. Następnie wyjaśnij znaczenie otrzymanego hasła.

1. Jan III ... – król, który dowodził polskimi siłami zbrojnymi w bitwie pod Wiedniem.
2. Pomoc wojskowa udzielona miastu otoczonemu przez wrogą armię.
3. Państwo ze stolicą w Wiedniu.
4. ... Mustafa – dowódca wojsk tureckich w bitwie pod Wiedniem.
5. Otoczenie siłami wojskowymi miasta w celu jego zdobycia.
6. Ciężkozbrojna jazda polska biorąca udział w bitwie pod Wiedniem.

Hasło:

5 Połącz podane nazwy z odpowiednimi elementami wyposażenia husarza.

Ludzie filmu

.....	
Imię i nazwisko	
.....	
Data	Klasa

1 Uzupełnij luki w tekście brakującymi wyrazami.

<i>dystrybutor</i>	<i>realizator dźwięku</i>	<i>scenopis</i>	<i>kompozytor</i>	<i>scenograf</i>	<i>producent</i>
<i>reżysera</i>	<i>charakteryzatorzy</i>	<i>montażysta</i>	<i>aktorom</i>	<i>scenarzystą</i>	<i>operator</i>

Kto pracuje przy tworzeniu filmu?

Na samym początku wymyśla historię, która zostanie sfilmowana. O tym, który scenariusz zrealizować, rozstrzyga – osoba ponosząca koszty związane z realizacją filmu. Następnie opracowany zostaje, czyli szczegółowy opis kolejnych ujęć. Znajdują się w nim dialogi, wskazówki dla aktorów, uwagi na temat miejsca akcji i dekoracji. Ostateczny kształt filmu zależy od wizji artystycznej To on decyduje o sposobie opowiedzenia historii, udziela wskazówek dotyczących gry i kieruje pracą ekipy filmowej. Za dekoracje i kostiumy odpowiada Rozmieszczeniem kamer i oświetleniem planu filmowego zajmuje się, czyli autor zdjęć do filmu. dba o właściwe umieszczenie mikrofonów, które powinny jak najlepiej rejestrować dźwięk. Za pomocą makijażu, peruk i innych akcesoriów dostosowują wygląd aktorów do wymogów ról. Po nakręceniu całego materiału do pracy przystępuje Łączy on taśmę filmową w odpowiednie serie ujęć lub wycina niepotrzebne fragmenty. Następnie powstaje ścieżka dźwiękowa – muzykę specjalnie na potrzeby danego filmu tworzy Gdy materiał jest już gotowy, udostępnieniem filmu publiczności zajmuje się, który nabywa kopie i wypożycza je kinom. Potem możemy już kupić bilet i podziwiać efekt pracy całego zespołu twórców filmu.

2 Z rozsypanek literowych ułóż trzy wyrazy nazywające osoby, które mogą towarzyszyć aktorom na planie filmowym. Napisz, czym zajmuje się każda z nich.

TYSTASTA –

.....

BLEDUR –

.....

KADERSKA –

.....

Dzieło filmowe a dzieło plastyczne

.....
Imię i nazwisko

.....
Data

.....
Klasa

Porównaj sposób przedstawienia postaci króla Jana III Sobieskiego i królowej Marii Kazimiery w filmie „Bitwa pod Wiedniem” oraz na obrazie „Jan III Sobieski z rodziną”, powstałym około 1693 roku.

	FILM	OBRAZ
Różnice		
Podobieństwa		

Jak patrzy na świat kamera filmowa?

1 Przyporządkuj nazwom planów filmowych zamieszczone kadry.

Plan ogólny – koncentruje uwagę widza na miejscu, w którym rozgrywa się przedstawione wydarzenie. Z tego powodu sylwetki ludzkie są oddalone od kamery.

Plan pełny – prezentuje bohaterów od stóp do głów na tle miejsca, w którym się oni znajdują.

Plan amerykański – pozwala uchwycić gesty i wyraz twarzy osób dzięki temu, że postacie ludzkie są pokazane od wysokości nieco powyżej kolan do miejsca tuż nad głową. Tło w planie amerykańskim pozostaje częściowo widoczne.

Półzbliżenie – ukazuje popiersie bohatera, jego mimikę, gestykulację, emocje, przy czym tło jest prawie niewidoczne. W takim planie mieszczą się zwykle nie więcej niż trzy osoby.

Zbliżenie – polega na takim przedstawieniu twarzy człowieka, by zajmowała ona większą część kadru. Dzięki temu możliwe jest zaprezentowanie emocji bohatera.

Detal – przedstawia szczegóły, takie jak fragmenty ciała lub przedmioty istotne dla przebiegu akcji.

Imię i nazwisko

Data

Klasa

- 2 Zdecyduj, który typ planu najlepiej odpowiada każdej ze scen opisanych w tabeli. Uzasadnij swój wybór.

OPIS SCENY	TYP PLANU	UZASADNIENIE WYBORU
Ulica średniowiecznego miasta, po obu stronach stragany, przy nich handlarze i kupujący, w tle mury obronne i brama miejska.		
Elegancko ubrany człowiek z walizką, czekający na pociąg na peronie.		
Koleżanki rozmawiające ze sobą na korytarzu szkolnym.		
Mężczyzna kłócący się z kimś podczas rozmowy telefonicznej.		
Chłopiec, któremu zbiera się na płacz, ale bardzo stara się powstrzymać.		
Częściowo wsunięty pod dywan kawałek poślizniętej kartki.		

- 3 Rozwiąż rebusy. Wyjaśnij znaczenie powstałych wyrazów na podstawie słownika języka polskiego.

Venimus, vidimus, Deus vicit („Przybyliśmy, zobaczyliśmy, Bóg zwyciężył”) – Jan III Sobieski

Autorka scenariusza: Katarzyna Panimasz, nauczycielka historii i WOS-u

■ Cele lekcji:

Uczeń:

- poprawnie posługuje się terminami: *wiktoria wiedeńska, wezyr, husaria, janczarzy, Święta Liga*,
- określa czas wydarzeń: 1673 r. – bitwa pod Chocimiem, 1674 r. – elekcja Jana III Sobieskiego; marzec 1683 r. – rozpoczęcie wojny austriacko-tureckiej, kwiecień 1683 r. – podpisanie sojuszu polsko-austriackiego, lipiec–wrzesień 1683 r. – przemarsz wojsk polskich pod Wiedeń, 12 września 1683 r. – bitwa pod Wiedniem, 1699 r. – traktat pokojowy w Karłowicach,
- omawia rolę postaci: Jana III Sobieskiego, Leopolda I, Karola Lotaryńskiego, Mehmeda IV, Kara Mustafy, Marcina Kazimierza Kątskiego, Jerzego Franciszka Kulczyckiego,
- wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej z Turcją,
- przedstawia okoliczności, w jakich doszło do oblężenia Wiednia,
- opisuje przebieg odsieczy wiedeńskiej,
- charakteryzuje i ocenia rolę Jana III Sobieskiego w bitwie wiedeńskiej,
- ocenia znaczenie wiktorii wiedeńskiej dla losów Europy w II połowie XVII w.,
- przedstawia zmagania Jana III Sobieskiego z Turcją po 1683 r.,
- omawia warunki pokoju zawartego w Karłowicach w 1699 r.

■ Metody pracy:

- metoda aktywizująca – drzewko decyzyjne,
- elementy wykładu,
- praca z mapą,
- praca z tekstem źródłowym.

■ Formy pracy:

indywidualna, grupowa, zbiorowa.

■ Środki dydaktyczne:

- podręcznik „Śladami przeszłości 2” (s. 246–253),
- karta pracy „Odsiecz wiedeńska”,
- duży arkusz papieru, flamastry.

■ Przygotowanie do lekcji:

Uczniowie oglądają przed lekcją film „Bitwa pod Wiedniem”.

■ Przebieg lekcji:

Faza wprowadzająca

1. Czynności organizacyjne: sprawdzenie obecności, podanie tematu oraz celów lekcji.
2. Wskazane przez nauczyciela osoby omawiają przyczyny konfliktów, które toczyły ze sobą Polska i Turcja w I połowie XVII w.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zapoznają się z tekstem „Polityka Jana III Sobieskiego” ze s. 248 podręcznika. Następnie opisują okoliczności objęcia tronu polskiego przez Jana III Sobieskiego i wyjaśniają, co skłoniło króla do zmiany swojej polityki zagranicznej oraz przejścia z obozu profrancuskiego do stronnictwa prohabsburskiego.
2. W trakcie krótkiego wykładu nauczyciel przedstawia sytuację cesarza Leopolda I Habsburga w kontekście najazdu tureckiego przez oddziały Kara Mustafy. Następnie rozdaje uczniom karty pracy „Odsiecz wiedeńska” oraz poleca wykonać zadanie 1. Uczestnicy zajęć uzupełniają schemat drzewka decyzyjnego. Zastanawiają się, czy Jan III Sobieski powinien udzielić pomocy zbrojnej cesarzowi Leopoldowi I podczas oblężenia Wiednia. Po upływie 15 minut uczniowie prezentują swoje propozycje i odczytują pozytywne oraz negatywne skutki możliwych postanowień króla. Omawiają również cele i wartości, którymi mógł kierować się władca podczas podejmowania decyzji. Stworzone

- wnioski porównują z postanowieniami sojuszu polsko-austriackiego podpisanego w 1683 r.
3. Prowadzący zajęcia na podstawie mapy umieszczonej w podręczniku na s. 249 prezentuje drogę wojsk Jana III Sobieskiego pod Wiedeń i podkreśla trudności, z jakimi zmagala się armia Rzeczypospolitej podczas przygotowań wojennych. Następnie omawia przebieg odsieczy wiedeńskiej. W dalszej kolejności uczniowie wykonują zadanie 2. w karcie pracy, w którym analizują plan bitwy i oceniają prawdziwość przytoczonych zdań.
 4. Uczniowie zapoznają się z tekstem źródłowym „Zwycięstwo pod Wiedniem” ze s. 250 podręcznika i wymieniają skarby tureckie zdobyte przez Jana III Sobieskiego we wrześniu 1683 r. (polecenie 2., „Praca z tekstem źródłowym”, s. 250).
 5. Nauczyciel przypomina uczniom zaprezentowaną w filmie „Bitwa pod Wiedniem” postać Jerzego Franciszka Kulczyckiego. Wspomina o osobistym sukcesie szlachcica, który dzięki uzyskanym z tureckiego obozu workom z ziarnami kawy założył pierwszą wiedeńską kawiarnię.
 6. Uczniowie wspólnie z nauczycielem oceniają dokonania wybranych postaci historycznych, które wzięły udział w bitwie wiedeńskiej.
 7. Prowadzący omawia powstanie Świętej Ligi i dalsze walki jej członków z państwem tureckim (ze szczególnym uwzględnieniem wypraw Jana III Sobieskiego). Przedstawia warunki traktatu pokojowego podpisanego w Karłowicach w 1699 r.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel dzieli klasę na trzy grupy. Następnie wyjaśnia, że zadaniem każdej z drużyn będzie przygotowanie opinii o bitwie wiedeńskiej widzianej oczami posłańców króla. Prowadzący przydziela uczniom instrukcje do wykonania (instrukcje z poleceniami dla poszczególnych zespołów znajdują się w *Materiałach dla ucznia*), arkusze papieru oraz flamastry. Po 5 minutach liderzy grup przedstawiają na forum klasy efekty pracy drużyn, a nauczyciel ocenia realizację ćwiczenia.
2. Uczniowie interpretują fragment listu Jana III Sobieskiego do papieża Innocentego XI: „*Veni-mus, vidimus, Deus vicit*” („Przybyliśmy, zobaczyliśmy, Bóg zwyciężył”). Nauczyciel zwraca uwagę, że przytoczone słowa są parafrazą słynnej wypowiedzi Juliusza Cezara.
3. Zadanie domowe:
Wykonaj zadanie 3. w karcie pracy.

■ Materiały dla uczniów

Zadanie dla grupy I

Jesteście posłańcami króla polskiego. Waszym zadaniem jest dostarczenie senatowi informacji o skutkach i znaczeniu wiktorii wiedeńskiej. Wykorzystajcie wiedzę zdobytą na lekcji oraz informacje z filmu „Bitwa pod Wiedniem”.

Zadanie dla grupy II

Jesteście posłańcami wezyra tureckiego. Waszym zadaniem jest dostarczenie sułtanowi Mehmedowi IV informacji o skutkach i znaczeniu odsieczy wiedeńskiej. Wykorzystajcie wiedzę zdobytą na lekcji oraz informacje z filmu „Bitwa pod Wiedniem”.

Zadanie dla grupy III

Jesteście posłańcami cesarza Leopolda I. Waszym zadaniem jest dostarczenie papieżowi Innocentemu XI informacji o skutkach i znaczeniu odsieczy wiedeńskiej. Wykorzystajcie wiedzę zdobytą na lekcji oraz informacje z filmu „Bitwa pod Wiedniem”.

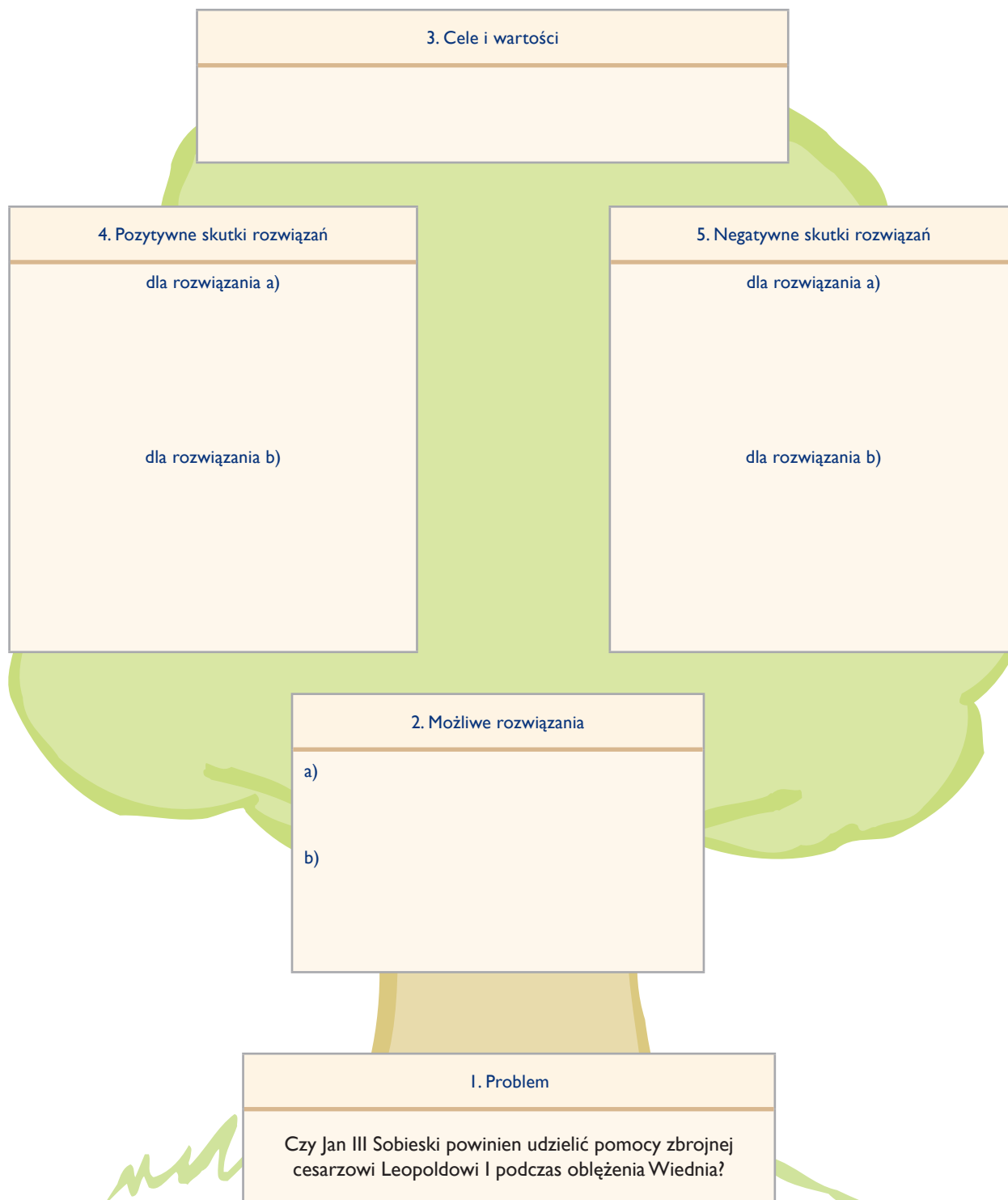
Odsiecz wiedeńska

.....
 Imię i nazwisko

.....
 Data

.....
 Klasa

1 Uzupełnij schemat drzewka decyzyjnego.

2 Na podstawie planu bitwy oraz wiedzy własnej wstaw znak „x” obok zdań prawdziwych.

- Polska husaria rozpoczęła szturm po wcześniejszym rozpoczęciu bitwy przez wojska cesarskie.
- Przy wzgórzu Kahlenberg zgromadziły się główne siły polskie.
- Wojska Karola Lotaryńskiego przeprowadziły atak w kierunku Wiednia wzdłuż linii Dunaju.
- Oddziały pod bezpośrednim dowództwem Jana III Sobieskiego zostały uformowane na środku szczyku bojowego wojsk polskich.

3 Przyporządkuj zdjęciom z filmu „Bitwa pod Wiedniem” właściwe tytuły.

1.

2.

A. Turecki szturm na mury Wiednia.

B. Atak polskiej husarii na Wiedeń.

C. Zdobycie obozu tureckiego przez Polaków.

Powieść historyczna a film historyczny – rozważania na podstawie fragmentu powieści „Krzyżacy” Henryka Sienkiewicza oraz filmu „Bitwa pod Wiedniem”

Autorka scenariusza: Anna Równy, nauczycielka języka polskiego

Cele lekcji:

Uczeń:

- podaje wyjaśnienia terminów: *powieść historyczna*, *scenariusz filmowy*, *film historyczny*,
- utrwała pojęcia związane z językiem filmu,
- wyszukuje odpowiednie informacje w tekstach,
- wymienia wspólne cechy powieści historycznej i filmu historycznego,
- określa znaczenie powieści historycznej i filmu historycznego dla poznawania realiów dawnych epok,
- gromadzi argumenty na dany temat,
- z zaangażowaniem pracuje w zespole.

Metody:

- metody aktywizujące – metoda tekstu przewodniego, metoda niedokończonych zdań,
- rozmowa kierowana,
- praca z tekstem,
- analiza dzieła filmowego.

Formy pracy:

indywidualna, grupowa, zbiorowa.

Środki dydaktyczne:

- film „Bitwa pod Wiedniem” (reż. Renzo Martinelli),
- załączniki nr 1–3,
- arkusze szarego papieru, flamastry,
- dostęp do internetu.

Przygotowanie do lekcji:

Uczniowie oglądają przed lekcją film „Bitwa pod Wiedniem”.

Przebieg lekcji:

Faza wprowadzająca

Nauczyciel przedstawia cel zajęć – określenie cech gatunkowych powieści historycznej i filmu historycznego, a także ustalenie, co w omawianych tekstach kultury jest prawdą historyczną, a co fikcją.

Faza realizacyjna

1. Klasa zostaje podzielona na trzy grupy. Nauczyciel objaśnia, że uczniowie będą pracować metodą tekstu przewodniego, czyli wykonywać polecenia do tekstów, które otrzymają (załączniki nr 1–3). Każda drużyna otrzymuje jeden załącznik i na podstawie przeczytanego fragmentu przygotowuje odpowiedzi w formie notatki w punktach na arkuszu papieru. Uczniowie mogą również korzystać z informacji, które znajdują w internecie. Po upływie wyznaczonego czasu przedstawiciele poszczególnych zespołów zawieszają plakaty na tablicy i je omawiają.
2. Na podstawie zgromadzonych informacji uczniowie pod kierunkiem nauczyciela wyciągają wnioski dotyczące wspólnych cech gatunkowych powieści historycznej i filmu historycznego. Oba gatunki:
 - odwołują się do wydarzeń historycznych,
 - przedstawiają postacie historyczne,
 - operują historycznym kostiumem,
 - ukazują realia danej epoki,
 - prezentują bohaterskie czyny i dodają otuchy odbiorcom,
 - pomagają tworzyć współczesny model patriotyzmu,
 - pokazują historię jako fascynującą i angażującą wizję przeszłości,
 - kreują bohaterów i antybohaterów swoich czasów.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel zapisuje na tablicy dwa niedokończone zdania:
 - *Warto oglądać filmy historyczne, ponieważ...*
 - *Autorom powieści historycznych zależy na tym, aby czytelnik...*
 Ochotnicy uzupełniają wypowiedzenia.
2. Zadanie domowe:

„Dlaczego warto realizować filmy historyczne?” – uzasadnij swoje zdanie w rozprawce.

Załącznik nr 1

Powieść historyczna – powieść, w której świat przedstawiony umieszczony został w epoce traktowanej przez twórcę i jego odbiorców nie jako epoka współczesna, ale jako zamknięty okres dziejów. [...] Powieść historyczna dąży na ogół do respektowania prawdy historycznej, zmierzając do oddania charakterystycznych właściwości epoki i jej problemów. Obok postaci znanych z dziejów występują z reguły postacie fikcyjne, ich losy wkomponowane są w tok wydarzeń historycznych.

„Słownik terminów literackich”, pod red. Janusza Sławińskiego, Wrocław 2010.

Henryk Sienkiewicz
„Krzyżacy” (fragmenty)

Bitwa miała lada chwila rozciągnąć się i rozpalic na całej linii, więc polskie chorągwie poczęły śpiewać starą bojową pieśń świętego Wojciecha. Sto tysięcy pokrytych żelazem głów i sto tysięcy par oczu podniosło się ku niebu, a ze stu tysięcy piersi wyszedł jeden olbrzymi głos do grzmotu niebieskiego podobny:

Bogurodzica, dziewica,
 Bogiem sławiona Maryja!
 Twego syna gospodzina,
 Matko zwolena, Maryja,
 Zyszczy nam, spuści nam...
 Kiryjelejzon!...

I wraz moc zstąpiła w ich kości, a serca stały się na śmierć gotowe. Była zaś taka niezmierna zwycięska siła w tych głosach i w tej pieśni, jakby naprawdę grzmoty poczęły się roztaczać po niebie. Zadrżały kopie w rękach rycerzy, zadrżały chorągwie i chorągiewki, zadrżało powietrze, zakolebały się gałęzie w boru, a zbudzone echa leśne jęły odzywać się w głębinach i wołać, i jakby powtarzać jeziorom i łęgom, i całej ziemi jak długa i szeroka:

Zyszczy nam, spuści nam...
 Kiryjelejzon!... [...]

[...] Krzyżki na prawym skrzydle wzmogły się jeszcze, lecz nikt nie mógł ni widzieć, ni rozeznac, co się tam dzieje, albowiem mistrz Ulryk, który patrzył z góry na bitwę, stoczył w tej chwili pod wodzą Lichtensteina dwadzieścia chorągwi u Polaków.

A zaś do polskiego hufca „czelnego”, w którym stali najprzedniejsi rycerze, przypadł jak grom Zyndram z Maszkowic i ukazawszy ostrzem zbliżającą się chmurę Niemców, zakrzyknął tak donośnie, że aż konie poprzysiadły w pierwszym szeregu na zadach:

– W nich! Bij!

Więc rycerze, pochyliwszy się na karki końskie i wyciągnawszy przed się włócznie, ruszyli. Lecz zwycięstwo poczęło się chylic ku Niemcom... Już, już zaczynała się zamieszka na ławie polskiej, już rozszalałe w boju zastępy krzyżackie poczęły jednym głosem śpiewać pieśń tryumfu [...].

A wtem stało się coś jeszcze okropniejszego.

Oto jeden leżący na ziemi Krzyżak rozpruł nożem brzuch konia, na którym siedział Marcin z Wrociowic trzymający wielką, świętą dla wszystkich wojsk chorągiew krakowską z orłem w koronie. Rumak i jeździec zwalili się nagle, a wraz z nimi zachwiała się i padła chorągiew.

W jednej chwili setki żelaznych ramion wyciągnęło się po nią, a ze wszystkich piersi niemieckich wyrwał się ryk radości. Zdało im się, że to koniec, że strach i popłoch ogarną teraz Polaków, że przychodzi czas klęski, mordy i rzezi, że już uciekających tylko przyjdzie im ścigać i wycinać.

Ale oto właśnie czekał ich straszny i krwawy zawód.

Krzyknęły wprawdzie z rozpaczą jak jeden mąż wojska polskie na widok upadającej chorągwi, lecz w tym krzyku i w tej rozpaczce był nie strach, ale wściekłość. Rzekłbyś, żywy ogień spadł na pancerze. Rzucili się jak lwy rozżarte ku miejscu najstraszniejsi mężowie z obu armii i rzekłbyś, burza rozpętała się koło chorągwi. Ludzie i konie zbili się w jeden wir potworny, a w tym wirze śmigały ramiona, szczękały miecze, warczały topory, zgrzytała stal o żelazo, łomot, jęki, dziki wrzask wyrzynanych mężów zlały się w jeden przeokropny głos, taki, jakby potępiency odezwali się nagle z głębi piekła. [...]

Lecz trwało to krótko. Ni jeden Niemiec nie wyszedł żywy z tej burzy i po chwili powiała znów nad polskimi zastępami odbita chorągiew. Wiatr poruszył ją, rozwinął i rozkwitła wspaniale jak olbrzymi kwiat, jako znak nadziei i jako znak gniewu Bożego dla Niemców, a zwycięstwa dla polskich rycerzy.

Całe wojsko powitało ją okrzykiem tryumfu i uderzyło z taką zapamiętałością w Niemców, jakby każdej chorągwi przybyło w dwójnasób sił i żołnierzy. [...]

I szli jak powódź. Szły pułki najemne i pachołkowie miejscy, kmiecie z Małopolski i Wielkopolski i Ślązacy, którzy przed wojną schronili się do Królestwa, i Mazury spod Ełku, którzy od Krzyżaków uciekli. Zajaśniało i rozbłysło od grotów na oszczepach i od kos całe pole.

Aż doszli.

– Bij! – zakrzyknęli dowódcy.

– Uch!

I stęknął każdy jako krzepki drwal, gdy się pierwszy raz toporem zamachnie, a potem jął walić, ile mu sił i pary w piersiach starczyło.

Wrzask i krzyki wzbily się aż ku niebiosom. [...]

Cała armia krzyżacka przestała istnieć. Pogoń polska zdobyła też ogromny obóz krzyżacki, a w nim, prócz niedobitków, nieprzeliczoną ilość wozów wyładowanych pętami na Polaków i winem przygotowanym na wielką ucztę po zwycięstwie.

[...] Słońce chyliło się ku zachodowi. Spadł krótki, obfity deszcz i potłumił kurzawę. Król, Witold i Zyndram z Maszkowic gotowali się właśnie zjechać na pobojuwisko, gdy poczęto zwozić przed nich ciała poległych wodzów. Litwini przynieśli [...] ciało wielkiego mistrza Ulryka von Jungingen i położyli je przed królem, a ów westchnął żałośnie i spoglądając na ogromne zwłoki leżące na wznak na ziemi, rzekł:

– Oto jest ten, który jeszcze dziś rano mniemał się być wyższym nad wszystkie mocarze świata. [...]

Jakoż zaraz wydał rozkaz, by ciało obmyto starannie w jeziorze, by przybrano je w piękne szaty i przysłoniono, nim trumna będzie gotowa, zakonnym płaszczem.

[...] niezmierne szczęście rozjaśniło twarze zwycięzców, bo rozumieli wszyscy, że to był wieczór kładący koniec nędzy i trudom nie tylko dnia tego, ale całych stuleci.

Fragment zamieszczony w podręczniku do kształcenia literackiego i kulturowego dla klasy 2 „Słowa na czasie”, Nowa Era.

Polecenia

1. Na podstawie wiadomości z poprzednich lekcji oraz innych źródeł wypiszcie z przeczytanego fragmentu postacie historyczne, postacie fikcyjne i fakty historyczne.
2. Określcie, w jaki sposób pisarz połączył prawdę historyczną z fikcją literacką. Skorzystajcie z podanej definicji powieści historycznej.
3. W której epoce rozgrywa się akcja powieści „Krzyżacy”? Udowodnijcie, że pisarzowi udało się oddać charakterystyczne cechy ukazanego okresu. Podajcie trzy argumenty.
4. Jakie znaczenie w interpretacji sceny ma odśpiewanie „Bogurodzicy”? Jaką rolę odgrywała ta pieśń w tamtym czasie?
5. Wyjaśnij, jaką funkcję pełni nagromadzenie nazw czynności w opisie bitwy? W jaki sposób Henryk Sienkiewicz osiągnął realizm przedstawianej walki?

Załącznik nr 2

Scenariusz filmowy – tekst literacki będący projektem przyszłego filmu. Obejmuje opis fabuły, scenerii i akcji, charakterystykę postaci, dialogi oraz sporadycznie wskazówki dotyczące realizacji zdjęć i montażu. Scenariusz jest tylko surowcem, formą użytkową, stąd kształt gotowego filmu może w mniejszym lub większym stopniu odbiegać od jego założeń.

„Słownik filmu”, pod red. Rafała Syski, Kraków 2010.

177. Wiedeń. Góra Khalenberg. Równina. Plener. Dzień.

U podnóża Khalenbergu skrzydlaci husarze są gotowi do ataku. Jan Sobieski rzuca synowi Jakubowi czułe spojrzenie.

JAN SOBIESKI

Boisz się?

JAKUB

Nie, ojcze...

JAN SOBIESKI

To Twoja pierwsza szarża... To nic złego bać się...

JAKUB

Nie boję się, ojcze...

Jan Sobieski obnaża wykuty przez Carlo Cristofori miecz i podnosi go ku niebu. Po czym...

JAN SOBIESKI

(donośnym głosem)

Naprzód, w imię Boga!

Skrzydłaci husarze polscy zaczynają potężną szarżę. Orle pióra powiewają na wietrze. Na równinę wylewa się lawina żelaza. W kilka chwil szarża dosięga tureckie oddziały. Rozbija je. Wojownicy osmańscy szukają ucieczki i wycofują się w stronę obozu.

179. Wiedeń. Obozowisko Kara Mustafy. Plener. Dzień.

W obozie tureckim panuje chaos: uciekający ludzie, przewracane namioty, biegające w popłochu konie bez jeźdźców. Kawaleria polska wpada na teren obozu, siejąc śmierć. Jan Sobieski wywija mieczem jak oszalały, torując sobie drogę między stosami ciał, tnąc bez litości uciekających Turków. Przy jego boku walczą Jakub i Sieniawski.

183. Wiedeń. Obozowisko Kara Mustafy. Plener. Dzień.

Obóz turecki został najejchany przez wojsko chrześcijan. Łup, który żołnierze wynoszą z namiotów, jest ogromny: złoto, miedź, dywany, zastawy stołowe...

Kulczycki wychodzi z namiotu, niosąc dwa worki palonej kawy.

KULCZYCKI

Spójrzcie!

(wącha kawę)

Pachnie...

(śmieje się)

Kilku zaciekawionych bierze ziarna kawy i żuje je z zainteresowaniem.

CIĘCIE.

Jan Sobieski prowadzi kawalerię polską w poszukiwaniu Wielkiego Wezyra.

JAN SOBIESKI

(do swoich ludzi)

Szukajcie Kara Mustafy! Nie może być daleko!

KULCZYCKI

(wskazuje coś)

Tam, panie! W tym kierunku!

Czarna postać galopuje na czarnym koniu w stronę polskich żołnierzy. Jeździec ma insygnia Wielkiego Wezyra i dzierży zieloną chorągiew Mahometa. Na głowie ma srebrny hełm, który zasłania twarz. Jan Sobieski nie wierzy własnym oczom: rycerz celuje bułatem prosto w jego ludzi. Obraz jest przerażający.

JAN SOBIESKI

Mój Boże...

Konni chwytają za muszkiety. Setki lufkierują się w stronę czarnego jeźdźcy, który galopuje z naprzeciwka. Pięćdziesiąt metrów... Czterdzieści... Trzydzieści... Strzały z muszkietów padają wszystkie w tym samym czasie. Ciało Kara Mustafy podskakuje. Jeden, dwa, trzy razy. Następnie ciężko spada z konia, wzbijając w powietrze tumany kurzu. Jakub Sobieski zatrzymuje konia Wielkiego Wezyra i chwyta zieloną chorągiew Mahometa, podnosząc ją do góry przed kawalerią polską. Z setek gardeł wydobywa się...

KRZYK RADOŚCI.

Kara Mustafa spoczywa na ziemi z rozrzuconymi ramionami. Jan Sobieski i jego ludzie zbierają się wokół niego. Król Polski schyla się nad Wielkim Wezyrem i zdejmuje mu hełm, który skrywa twarz. Następnie nie pewnie dotyka brody Wielkiego Wezyra. Najpierw lekko pociąga za nią, później silniej. W końcu odrywa ją. Jego zdziwionym oczom ukazuje się twarz Abu'la.

Jan Sobieski podskakuje, jakby ukąszony przez żmiję.

JAN SOBIESKI

(krzyczy po polsku w stronę równiny)

Przeklęty! Obyś był przeklęty!

Fragment scenariusza filmowego „Bitwy pod Wiedniem”.

Polecenia

1. Gdzie rozgrywa się akcja wydarzeń opisywanych w scenariuszu?
2. Wymieńcie postacie historyczne pojawiające się w zamieszczonym fragmencie.
3. Przeczytajcie jeszcze raz teksty zapisane kursywą w scenariuszu. Jakie informacje przydatne dla reżysera, aktorów i innych twórców filmu zawarł w nich scenarzysta?
4. Przywołajcie argumenty potwierdzające, że przedstawiony scenariusz można nazwać tekstem literackim.
5. Wyszukajcie w scenariuszu elementy, które nie znalazły się w filmie „Bitwa pod Wiedniem”.

Załącznik nr 3

Film historyczny – jeden z najstarszych gatunków filmowych, odwołujący się zazwyczaj do konkretnych wydarzeń i postaci historycznych. [...] Modną odmianą filmu historycznego stał się supergigant historyczny, którego gatunkowymi wyznacznikami były (obok wystawnego budżetu): gwiazdorska obsada, rozbudowane sekwencje batalistyczne, swobodne traktowanie faktów oraz długi (trwający nawet kilka lat) okres produkcyjny.

„Encyklopedia kina”, pod red. Tadeusza Lubelskiego, Kraków 2010.

List Jana Sobieskiego do żony Marii Kazimiery (fragmenty)

W namiotach wezyrskich, 13 IX [1683] w nocy.

Jedyna duszy i serce pociecho,
Najsłodsza i najukochańsza Marysieńku!

Bóg i Pan nasz na wieki błogosławiony dał zwycięstwo i sławę narodowi naszemu, o jakiej wieki przeszłe nigdy nie słyszały. Działa wszystkie, obóz wszystek, dostatki nieoszacowane dostały się w ręce nasze. Nieprzyjaciel, zasławszy trupem [...] pola i obóz, ucieka w konfuzji¹. Wielbłądy, muły, bydło, owce, które to miał po bokach, dopiero dziś wojska nasze brać poczynają, przy których Turków trzodami tu przed sobą pędzą; drudzy zaś, osobliwie des renegats², na dobrych koniach i pięknie ubrani od nich tu do nas uciekają [...]. Prochów samych i amunicyj porzucili więcej niżeli na milion [...]. Wezyr tak uciekał od wszystkiego, że ledwo na jednym koniu i w jednej sukni. Jam został jego sukcesorem³, bo po wielkiej części wszystkie mi się po nim dostały splendory; a to tym trafunkiem, że będąc w obozie w samym przedzie i tuż za wezyrem postępując, sprzedał się jeden pokojowy jego i pokazał namioty jego, tak obszerne, jako Warszawa albo Lwów w murach. Mam wszystkie znaki jego wezyrskie, które nad nim noszą; chorągiew mahometańską, którą mu dał cesarz jego na wojnę i którą dziś jeszcze posłałem do Rzymu Ojcu św. Przez Talentego pocztą. Namioty, wozy wszystkie dostały mi się [...]. Kilka samych sajdaków⁴ rubinami i szafirami sadzonych stoją się kilku tysięcy czerwonych złotych. [...]

Ja ich rachuję, prócz Tatarów, na trzykroć sto tysięcy: drudzy tu rachują namiotów samych na trzykroć sto tysięcy i biorą proporcje trzech do jednego namiotu, co by to wynosiło niesłychaną liczbę. Ja jednak rachuję namiotów sto tysięcy najmniej, bo kilka obozów stali. [...]

Naszych niemało zginęło w tej potrzebie [...]. Z wojsk cudzoziemskich książę de Croy zabity, brat postrzelony i kilku znacznych zabitych. Padre d'Aviano, który mię się nacałować nie mógł, powiada, że widział gołębicę białą nad wojskami się naszymi przelatującą.

Maria Kazimiera i Jan Sobiescy, „Listy okresu odsieczy wiedeńskiej”, Warszawa 1983.

¹ Konfuzja – zakłopotanie, zawstydzenie.

² Des renegats – Turcy, którzy przeszli na chrześcijaństwo.

³ Sukcesor – następca.

⁴ Sajdak – futerał z łukiem i koleczan ze strzałami.

Polecenia

1. Jakie wydarzenia i postacie historyczne pojawiają się w filmie „Bitwa pod Wiedniem”?
2. Wymieńcie główną obsadę filmu „Bitwa pod Wiedniem”.
3. Przypomnijcie sceny batalistyczne pojawiające się w filmie.
4. Udowodnijcie, że „Bitwę pod Wiedniem” można nazwać superprodukcją. Co decyduje o takim statusie filmu?
5. Porównajcie wydarzenia opisywane przez Jana Sobieskiego w liście do żony ze scenami filmowymi po pokonaniu Turków pod Wiedniem. Z czego wynikają różnice?

Od powstania Thököly'ego do Świętej Ligi

Autorka scenariusza: Katarzyna Panimasz, nauczycielka historii i WOS-u

■ Cele lekcji:

Uczeń:

- poprawnie posługuje się terminami: *haracz*, *wiktoria wiedeńska*, *Święta Liga*,
- określa czas wydarzeń: 1672 r. – podpisanie traktatu w Buczaczu, 1673 r. – bitwa pod Chocimiem, 1676 r. – obrona Żurawna, 12 września 1683 r. – bitwa pod Wiedniem, październik 1683 r. – bitwa pod Parkanami, 1684 r. – powstanie Świętej Ligi, 1687 r. – przejście dziedziczenia tronu Węgier przez Habsburgów, 1699 r. – pokój w Karłowicach,
- omawia rolę postaci: Jana III Sobieskiego, Leopolda I Habsburga, Kara Mustafy,
- charakteryzuje geopolityczną sytuację w Europie w II połowie XVII w., w tym międzynarodowe położenie Rzeczypospolitej,
- wyjaśnia przyczyny wojny między Turcją a Austrią i okoliczności włączenia się Rzeczypospolitej do konfliktu,
- określa przyczyny wybuchu powstania Thököly'ego,
- przedstawia pomoc, jaką otrzymali węgierscy powstańcy od Turcji,
- opisuje przebieg odsieczy wiedeńskiej i jej bezpośrednie oraz dalekosiężne skutki,
- wyjaśnia okoliczności powstania Świętej Ligi,
- ocenia znaczenie wiktoria wiedeńskiej dla sytuacji Europy w II połowie XVII w.

■ Metody pracy:

- metoda aktywizująca – metaplan,
- elementy wykładu,
- praca z tekstem źródłowym,
- praca z materiałem ilustracyjnym.

■ Formy pracy:

- indywidualna, grupowa, zbiorowa.

■ Środki dydaktyczne:

- karta pracy „Przyczyny i skutki bitwy pod Wiedniem”.

■ Przygotowanie do lekcji:

Uczniowie oglądają przed lekcją film „Bitwa pod Wiedniem”.

■ Przebieg lekcji:

Faza wprowadzająca

1. Czynności organizacyjne: sprawdzenie obecności, podanie tematu oraz celów lekcji.
2. Uczniowie przypominają, czym charakteryzowała się sytuacja geopolityczna Europy w połowie XVII w. Nauczyciel opisuje politykę europejskich mocarstw dążących do dominacji na kontynencie i na tym tle omawia położenie międzynarodowe Rzeczypospolitej.

Faza realizacyjna

1. W formie krótkiego wykładu prowadzący omawia politykę wewnętrzną Habsburgów w XVII w. oraz jej skutki. Wskazuje na emigrację węgierskich protestantów na terytorium tureckie. Opowiada o powstaniu, które wybuchło pod wodzą Thököly'ego i pomocy dla walczących ze strony Turcji. Przedstawia również okoliczności podpisania układu Leopolda I z Janem III Sobieskim w marcu 1683 r.
2. Nauczyciel zapisuje na tablicy pytanie: *Dlaczego wojna była nieunikniona?* Wspólnie z uczniami rozpatruje przyczyny przystąpienia do wojny Turcji, Austrii i Rzeczypospolitej. W dalszej kolejności prowadzący rozdaje karty pracy „Przyczyny i skutki bitwy pod Wiedniem” oraz poleca wykonać zamieszczone w nich zadanie 1. Wybrane osoby przedstawiają swoje odpowiedzi. Następnie nauczyciel poleca uczniom, aby wskazali jedną, najważniejszą ich zdaniem, przesłankę konfliktu dla każdej ze stron.
3. Prowadzący omawia okoliczności, w których doszło do wysłania polskich wojsk na pomoc zagrożonej stolicy Austrii. Opisuje także przebieg bitwy. Zwraca uwagę na rolę, jaką odegrali w niej Jan III Sobieski, Leopold I Habsburg oraz Kara Mustafa. Charakteryzuje ich wkład w przebieg starcia zbrojnego. Następnie uczniowie realizują zadanie 2. w karcie pracy – rozpoznają postacie historyczne, w których rolę wcielił się aktorzy zaprezentowani na zdjęciach z filmu „Bitwa pod Wiedniem”.
4. Nauczyciel przedstawia bezpośrednie skutki bitwy wiedeńskiej: triumfalny wjazd Jana III

Sobieskiego do miasta, kontrowersje wokół kontynuowania kampanii przeciwko Turcji, starcie pod Parkanami, powrót do Krakowa. W dalszej kolejności omawia zawiązanie Świętej Ligi i wymienia państwa, które do niej przystąpiły. Charakteryzuje również poszczególne wyprawy przeciwko Turkom oraz ich konsekwencje, kładąc nacisk na walki prowadzone przez Jana III Sobieskiego. Wymienia postanowienia pokoju podpisanego w Karłowicach w 1699 r.

5. Uczniowie wykonują zadania 3. z karty pracy, w którym uzupełniają schemat metaplanu odnoszący się do problemu: *Dlaczego Rzeczpospolita nie wykorzystała zwycięstwa pod Wiedniem?* Zadaniem uczniów jest przygotowanie odpowiedzi na pytania: *Jak było?*, *Jak być powinno?*, *Dlaczego nie było tak, jak być powinno?*

Wybrane osoby prezentują wyniki swojej pracy. Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi uczniów. Klasa pod kierunkiem prowadzącego formułuje ostateczne wnioski, które zostają zapisane w ostatnim wierszu schematu (przykładowy uzupełniony metaplan znajduje się w *Materiałach dla nauczyciela*).

Faza podsumowująca

1. Uczniowie wspólnie z nauczycielem oceniają znaczenie odsieczy wiedeńskiej dla dalszej historii Polski i Europy.
2. Zadanie domowe:
Sporządź krótki biogram jednej z postaci historycznych wymienionych w zadaniu 2. w karcie pracy. Napisz, jak bitwa pod Wiedniem wpłynęła na jej dalsze losy.

Materiały dla nauczyciela

Przykładowy metaplan do tematu „Dlaczego Rzeczpospolita nie wykorzystała zwycięstwa pod Wiedniem?”

Temat: Dlaczego Rzeczpospolita nie wykorzystała zwycięstwa pod Wiedniem?	
Jak było?	Jak być powinno?
<ul style="list-style-type: none"> • Doszło do zawiązania Świętej Ligi, ale jej działania były słabo skoordynowane. • Jan III Sobieski starał się powrócić do polityki profrancuskiej, aby umocnić pozycję Polski nad Bałtykiem. • Wyprawy polskiego władcy do Mołdawii w latach 1686 i 1690 zakończyły się politycznym niepowodzeniem. • Cesarstwo nie udzieliło Janowi III Sobieskiemu obiecanej pomocy. • Austria umocniła swoje wpływy na Węgrzech przez zapewnienie sobie dziedziczości tronu. • Wzrost politycznego znaczenia Rosji na arenie międzynarodowej. • Obce mocarstwa dążyły do wpływania na wewnętrzne decyzje polityczne Rzeczypospolitej przez wspieranie stronnictw opozycyjnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Państwa należące do Świętej Ligi współpracują ze sobą politycznie i militarnie w celu pokonania Turcji. • Rzeczpospolita odzyskuje wpływy w Mołdawii i Wołoszczyźnie. • Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej doprowadza do izolacji elektora brandenburskiego i odzyskania kontroli nad Prusami Książęcymi. • Zostaje utworzone niezależne państwo węgierskie, z którym Polska mogłaby się sprzymierzyć. • Leopold I wspiera Jana III Sobieskiego w realizacji planów politycznych.
Dlaczego nie było tak, jak być powinno?	
<ul style="list-style-type: none"> • Cesarstwo realizowało własne cele, nie wywiązywało się z układów sojuszniczych. • Rzeczpospolita pogrążyła się w coraz większym wewnętrznym chaosie politycznym, przez co traciła dotychczasowe znaczenie międzynarodowe. 	
Wnioski	
<p>Rzeczpospolita była osłabiona wojnami, które toczyła w XVII w. Nastąpił wzrost znaczenia Rosji, jej wschodniego sąsiada. Leopold I nie dotrzymał swoich zobowiązań sojuszniczych i nie wspierał Jana III Sobieskiego.</p>	

Przyczyny i skutki bitwy pod Wiedniem

.....	
Imię i nazwisko	
.....	
Data	Klasa

1 Na podstawie opinii historyka uzupełnij tabelę.

Przez osiem pierwszych lat rządów Mehmeda [1648–1687] trwały jeszcze niepokoje, aż ład w państwie osmańskim zaprowadził wielki wezyr Mehmed Köprülü [...], a następnie jego syn Ahmed [...]. Odżyła sprawa rywalizacji o Mołdawię, Podole i Ukrainę. Sułtan [...] wypowiedział wojnę Polsce i w roku 1672 zdobył Kamieniec Podolski. Co prawda, za sprawą Sobieskiego w następnym roku Turcy ponieśli znów pod Chocimiem dotkliwą porażkę, ale traktat buczacki utrzymywał się w mocy, a dalsza wojna toczyła się ze zmiennym dla obu stron szczęściem. [...] Przy ciężkich stratach kampanię tę zakończyli Turcy traktatem w 1681 roku. Teraz zmarłego wezyra Ahmeda Köprülü zastąpił [...] Kara Mustafa. [...]

W drugiej połowie XVII wieku w części Węgier pod panowaniem habsburskim wzmożyły się represje administracyjne i prześladowania religijne [...]. Rzesze mieszkańców szukały schronienia w Siedmiogrodzie, a nawet w zaborze tureckim. Wśród zbiegów byli przedstawiciele wszystkich warstw ludności [...], głównie wyznania kalwińskiego. [...] Przewodził im Emeryk Thököly, książę Siedmiogrodu. Zapewniwszy sobie pomoc turecką, wtargnął on na teren Górnych Węgier i w roku 1672 wzniecił zbrojne powstanie. [...]

Za czasów [...] dynastii habsburskiej cesarstwo istotnie stało się imperium światowym [...]. [...] potężni dynaści współdziałali, szczególnie w kilku podstawowych celach politycznych: w zwalczaniu konkurencji francuskiej i angielskiej, w zwalczaniu protestantyzmu, w dążeniu do dominacji na terenach wschodnich, zwłaszcza czeskich, węgierskich i polskich, wreszcie w zwalczaniu imperializmu tureckiego. Antagonizm cesarsko-turecki miał swoją odwieczną genezę, sięgającą sprzeczności pomiędzy Zachodem a Wschodem, [...] najbardziej zaś pomiędzy chrześcijaństwem a islamem. [...]

Król Jan III [...] z ochotą podjął politykę profrancuską [...]. Na przeszkodzie tej polityce stał problem turecki [...]. Bitwa pod Chocimiem (1673), a potem obrona Żurawna (1676) nie rozwiązały konfliktu. Turcja nadal dzierżyła Kamieniec Podolski i znaczną część Podola i Ukrainy. Dramat Sobieskiego polegał na niemożności pogodzenia przymierza z Francją, prób odzyskania przewagi nad Bałtykiem i na Śląsku oraz walki z Turcją, która z Francją była sprzymierzona.

Z. Żygulski jun., *Odsiecz Wiednia 1683*, [w:] *Dzieje Narodu i Państwa Polskiego*, t. II-32, Kraków 1994, s. 6, 10–12.

PAŃSTWO	PRZYCZYNY WOJNY
Cesarstwo	
Imperium Osmańskie	
Rzeczpospolita Obojga Narodów	

2 Rozpoznaj postacie historyczne, w których rolę wcielili się aktorzy zaprezentowani na zdjęciach.

3 Uzupełnij schemat metaplanu.

Temat: Dlaczego Rzeczpospolita nie wykorzystała zwycięstwa pod Wiedniem?	
Jak było?	Jak być powinno?
Dlaczego nie było tak, jak być powinno?	
Wnioski	

45 min

Jan III Sobieski – król sarmata

Autorka scenariusza: Katarzyna Panimasz, nauczycielka historii i WOS-u

■ Cele lekcji

Uczeń

- prawidłowo posługuje się terminami: *barok*, *sarmatyzm*,
- wymienia cechy sarmatyzmu,
- przedstawia opinie mieszkańców innych krajów Europy o XVII-wiecznych Polakach,
- opisuje ubiór, kulturę, obyczaje i światopogląd XVII-wiecznej szlachty polskiej,
- prezentuje dzieła sztuki i literatury polskiej inspirowane ideami sarmatyzmu,
- wyjaśnia, na czym polegała orientalizacja kultury szlacheckiej,
- omawia wizerunek sarmaty na przykładzie Jana III Sobieskiego,
- analizuje wpływ sarmatyzmu na politykę wewnętrzną i zewnętrzną Rzeczypospolitej.

■ Metody:

- metody aktywizujące – portfolio, mapa myśli,
- elementy wykładu,
- praca z tekstem źródłowym,
- praca z materiałem ilustracyjnym.

■ Formy pracy:

indywidualna, grupowa, zbiorowa.

■ Środki dydaktyczne:

- karta pracy „Sarmatyzm”,
- arkusz papieru, kartki samoprzylepne,
- materiały zgromadzone metodą portfolio.

■ Przygotowanie do lekcji:

Dwa tygodnie przed zajęciami uczniowie oglądają film „Bitwa pod Wiedniem”. Następnie nauczyciel dzieli klasę na grupy i rozdaje im zadania do wykonania (instrukcje umieszczono w *Materiałach dla ucznia*). Uczniowie będą pracować metodą portfolio – zgromadzą materiały dotyczące kultury sarmackiej i przygotowują na ich podstawie prezentacje.

■ Przebieg lekcji:

Faza wprowadzająca

1. Czynności organizacyjne: sprawdzenie obecności, podanie tematu i celów lekcji.
2. Nauczyciel przypomina podstawowe cechy kultury Europy z połowy XVII w. Charakteryzuje barok oraz podkreśla przemiany zachodzące w mentalności ówczesnych ludzi.

Faza realizacyjna

1. Nauczyciel zapisuje na tablicy słowo *sarmatyzm* i poleca uczniom zanotować na kartkach samoprzylepnych propozycje, które kojarzą się im z tym hasłem. Podczas realizacji zadania klasa odwołuje się do wcześniej obejrzanego filmu „Bitwa pod Wiedniem” oraz wiedzy własnej. Po zakończeniu indywidualnej pracy uczniowie nakleją kartki na tablicy. Prowadzący zajęcia w trakcie krótkiego wykładu wyjaśnia genezę zjawiska sarmatyzmu. Omawia jego wpływ na obyczajowość, religijność i umysłowość polskiej szlachty w XVII w. Zwraca uwagę na nawiązania do wzorców antycznych oraz orientalnych. W dalszej kolejności uczniowie pod kierunkiem nauczyciela selekcionują i wybierają najistotniejsze z zaproponowanych wcześniej określeń. Klasa sporządza notatkę w zeszycie.
2. Uczniowie otrzymują karty pracy i wykonują zamieszczone w nich zadanie 1. Wskazane osoby odczytują swoje odpowiedzi na forum klasy. Następnie ochotnicy porównują cechy przypisywane sarmatom z opisem zachowania Polaków, przedstawionym przez XVII-wiecznego satyryka i poetę Johna Barclaya.
3. Nauczyciel umieszcza w widocznym miejscu arkusz z hasłem: *Kultura sarmacka*. Liderzy grup wyznaczonych przed dwoma tygodniami po kolei przedstawiają przygotowane w domu prezentacje na tematy: *Stroje i moda sarmacka*, *Umysłowość i religijność szlachty Rzeczypospolitej*,

Obyczajowość szlachty Rzeczypospolitej oraz Sztuka i literatura inspirowana ideami sarmatyzmu. Następnie zawieszają ich elementy wokół hasła głównego, tworząc mapę myśli. Prowadzący podsumowuje ćwiczenie i ocenia przygotowanie zadania przez poszczególne zespoły.

4. Uczniowie wykonują zadanie 2. w karcie pracy – opisują wygląd zewnętrzny Jana III Sobieskiego oraz charakteryzują umiejętności i cechy osobowości króla.
5. Nauczyciel inicjuje dyskusję, w której uczniowie odnoszą się do tezy postawionej w temacie lekcji „Jan III Sobieski – król sarmata”. Informuje

również, że każda z wypowiedzi powinna zostać poparta trafnie sformułowanym argumentem.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie o wpływ sarmatyzmu na politykę wewnętrzną i zewnętrzną Rzeczypospolitej w XVII w.
2. Zadanie domowe:
Napisz recenzję filmu „Bitwa pod Wiedniem”. Zwróć uwagę na sposób przedstawienia szlachty polskiej w kontekście wiedzy historycznej. Opisz kostiumy, scenografię oraz sposób kreowania ról przez osoby odgrywające postacie historyczne.

■ Materiały dla nauczyciela

Krótki opis metody – portfolio

Portfolio jest metodą aktywizującą, która polega na zebraniu i umieszczeniu w teczce tematycznej informacji oraz materiału ilustracyjnego dotyczących danego zagadnienia i zaprezentowania ich podczas lekcji. Przy wyszukiwaniu materiałów uczniowie korzystają z różnych źródeł, np. ze słowników, z en-

cyklopedii, albumów, prasy i internetu. Metoda portfolio uczy przede wszystkim samodzielnego wyszukiwania potrzebnych wiadomości oraz ich segregowania i wartościowania. Ważnym założeniem tej metody jest również jej interdyscyplinarność – uczniowie pogłębiają wiedzę z różnych dziedzin.

■ Materiały dla uczniów

Zadanie dla grupy I

Na podstawie wiadomości z różnych źródeł zgromadźcie materiały dotyczące strojów i mody sarmackiej. Przygotujcie prezentację na ten temat.

Zadanie dla grupy II

Na podstawie wiadomości z różnych źródeł zgromadźcie materiały dotyczące umysłowości i religijności szlachty Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Przygotujcie prezentację na ten temat.

Zadanie dla grupy III

Na podstawie wiadomości z różnych źródeł zgromadźcie materiały dotyczące obyczajowości szlachty polskiej i wzorów wychowania młodzieży szlacheckiej. Przygotujcie prezentację na ten temat.

Zadanie dla grupy IV

Na podstawie wiadomości z różnych źródeł zgromadźcie materiały dotyczące sztuki i literatury inspirowanej ideami sarmatyzmu. Przygotujcie prezentację na ten temat.

Sarmatyzm

.....
 Imię i nazwisko

.....
 Data

.....
 Klasa

1 Przeczytaj tekst źródłowy i wykonaj polecenia.

John Barclay, *Obraz charakterów* (fragment)

Naród to zrodzony do gwałtów i swawoli, którą wolnością nazywają, tak dalece, że dopiero niedawno zarzucili niesłychanie barbarzyńskie prawo, od wieków im służące; przestrzegali mianowicie tego, aby ten, kto zabije człowieka, był zwolniony od odpowiedzialności przed sądem, jeśli na leżącego trupa rzuci niewielką ilość pieniędzy, którą określała ta sama ustawa. Czyżby ustanowili tak marną cenę za życie ludzkie, gdyby, z powodu gwałtowności swojego temperamentu, przelania krwi ludzkiej nie uważali za lekką zbrodnię! Nienawidzą nazwy samej nie tylko niewoli, ale nawet słusznego i prawowitego rządu. Króla siłą i orężem naginają do przestrzegania praw ojczystych. Szlachta uposażyła się sama w nieszczerne przywileje, na podstawie których może bezkarnie szkodzić sobie wzajemnie, zwłaszcza, że panujący nie ma na tyle władzy, aby ukarać jej występki. Najbardziej w siebie wierzą; nie mniejsza jest żądza swobody w obyczajach i w życiu grubiańskim niż w rzeczach religii i Boga. Chcą, aby o tych sprawach mogli myśleć bez obawy i rozprawiać dowolnie, prawdopodobnie wskutek niesłychanego zadufania w sobie, bo się wstydzą iść pod cudzym przewodnictwem. Stąd rozdarte umysły i zaraza wszelakich błędów, którymi tylko zostały skażone obyczaje dawnych wieków. Każdy stara się o chwałę swego rodu, zwłaszcza jeśli natrafi na cudzoziemców lub pozbawionych własnego majątku. Polacy są skłonniejsi do okrucieństwa raczej niż do przebiegłości i ulegają częściej podstępom niż przemocy.

Ł. Opaliński, *Obrona Polski*, oprac. K. Tyszkowski, [w:] *Biblioteka pisarzy politycznych*, t. II, Lwów-Warszawa 1921.

A. Wymień cechy polskiej obyczajowości, które potępił autor tekstu.

.....

B. Przedstaw stanowisko autora wobec szlachty polskiej.

.....

2 Zapoznaj się z tekstami źródłowymi, a następnie wykonaj polecenia.

Tekst A

Fragment wspomnień Filipa Duponta, sekretarza króla Jana III Sobieskiego

W ciągu zimy (1686–1687) król prawie ciągle słabował, jak tego zresztą należało się spodziewać po nadmiernych trudach ostatniej kampanji. [...] Przez te lata osłabł bardzo, opadał na siłach, a jednak nie folgował sobie ani na chwilę w sprawach wojennych i rządowych. [...] Żaden też król polski nie spełniał swych obowiązków monarszych lepiej, lub choćby tylko równie dobrze, jak on. Lekarze często go przestrzegali, że [...] powinien się nadal wystrzegać od dowodzenia armią oraz pomiarkować swą bezgraniczną namiętność do polowania. [...] Jednak ani nalegania królowej, ani przełożenia lekarzy, ani prośby poddanych nie mogły na nim wymóc, by mniej doglądał osobiście granic.

Tekst B

Bernard O'Connor o Janie III Sobieskim

Był to monarcha dużego wzrostu i wielkiej tuszy, o szerokiej twarzy i pełnym oku. Strój nosił zawsze taki sam, jak jego poddani. Nader rozmowny, dostępny, nadzwyczaj uprzejmy, łączył w sobie przeważną część przymiotów, jakich się wymaga od szlachcica. Nie tylko był obyty z wszelkimi sprawami wojennymi, ale również biegły we wszelkich wytwornych naukach szkolnych. Oprócz swego języka słowiańskiego rozumiał łacinę oraz język francuski, włoski, niemiecki i turecki. Lubował się w historii naturalnej, w różnych działach fizyki, wymawiał nieraz duchowieństwu, że nie dopuszcza do uniwersytetów i szkół filozofii nowoczesnej. Lubił słuchać rozpraw o takich przedmiotach i z szczególnym talentem wyzywał uczonych na dysputy.

Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej, z. 40, Polska w okresie wojen tureckich, oprac. W. Konopczyński, Kraków 1924, s. 15–16.

A. Opisz wygląd zewnętrzny Jana III Sobieskiego.

.....

.....

.....

.....

.....

B. Scharakteryzuj umiejętności oraz cechy osobowości króla.

.....

.....

.....

.....

.....

45 min

Nurt poezji dworskiej w czasach rządów Jana III Sobieskiego – życie i twórczość Jana Andrzeja Morsztyna (rozważania wokół filmu „Bitwa pod Wiedniem”)

Autorka scenariusza: Anna Równy, nauczycielka języka polskiego

■ Cele lekcji:

Uczeń:

- wymienia sceny z filmu ukazujące postać Jana III Sobieskiego i życie na dworze królewskim,
- na podstawie wiadomości historycznych i informacji ukazanych w filmie określa znaczenie bitwy pod Wiedniem,
- przedstawia fakty z biografii Jana Andrzeja Morsztyna,
- czyta ze zrozumieniem,
- wyszukuje odpowiednie informacje w artykule,
- omawia działalność polityczną barokowego poety,
- ocenia przydatność filmu jako źródła wiedzy o historii literatury i dawnych epokach.

■ Metody:

- elementy wykładu,
- rozmowa kierowana,
- dyskusja,
- praca z tekstem,
- analiza dzieła filmowego.

■ Formy pracy:

indywidualna, grupowa, zbiorowa.

■ Środki dydaktyczne:

- film „Bitwa pod Wiedniem” (reż. Renzo Martini),
- karta pracy „Życie Jana Andrzeja Morsztyna”,
- załącznik z tekstem,
- „Słownik terminów literackich”,
- dostęp do internetu, rzutnik multimedialny lub tablica interaktywna,
- informacje zawarte na stronie www.wilanow-palac.pl/.

■ Przygotowanie do lekcji:

Uczniowie oglądają przed lekcją film „Bitwa pod Wiedniem”. Redagują również w zeszytach notatkę biograficzną dotyczącą Jana Andrzeja Morsztyna.

■ Przebieg lekcji:

Faza wprowadzająca

1. Uczniowie przypominają sceny z filmu „Bitwa pod Wiedniem” przedstawiające króla Jana III Sobieskiego i jego pałac w Wilanowie. Nauczyciel inicjuje rozmowę dotyczącą działalności tej postaci najpierw jako hetmana, a potem króla Polski. Następnie rozpoczyna krótką dyskusję na temat znaczenia bitwy pod Wiedniem. Odpowiedzi uczniów powinny opierać się na ich wiedzy historycznej i informacjach, które zdobyli w trakcie projekcji filmu.
2. Nauczyciel pokazuje uczniom na rzutniku multimedialnym lub tablicy interaktywnej stronę Muzeum Pałacu w Wilanowie, a także materiały zgromadzone w zakładce „Pasaż wiedzy” – www.wilanow-palac.pl/pasaz. Informuje uczniów, że jest to darmowe i certyfikowane źródło wiedzy, poświęcone Rzeczypospolitej Obojga Narodów, zawierające tysiące ilustrowanych artykułów popularnonaukowych, liczne filmy, multimedia, opracowane materiały archiwalne, słowniczek pojęć kultury staropolskiej, a także bazę danych Sobiesciana, zbierającą wszystkie dzieła sztuki, pamiątki i wydarzenia związane z Janem III Sobieskim.

Faza realizacyjna

1. Nauczyciel w trakcie krótkiego wykładu przypomina uczniom, że epoka baroku to czasy tzw. Rzeczypospolitej szlacheckiej. Szlachta była grupą dominującą, która wpływała nie tylko na życie polityczne kraju, lecz także na kulturę. W polskiej poezji barokowej wyodrębniły się wówczas dwa nurty: nurt poezji ziemiańskiej i nurt poezji dworskiej. Reprezentantem drugiego z nich był Jan Andrzej Morsztyn, ściśle związany z dworem króla Jana III Sobieskiego.
2. Każdy uczeń otrzymuje od prowadzącego kartę pracy z krzyżówką do rozwiązania (karta pracy). Wszystkie hasła dotyczą faktów z biografii Jana

Andrzeja Morsztyna. Uczniowie pracują indywidualnie, mogą przy tym korzystać z przygotowanej w ramach pracy domowej notatki na temat życia i twórczości poety. Osoby chętne odczytują rozwiązanie diagramu (odpowiedzi do zadania z karty pracy zamieszczono w *Materiałach dla nauczyciela*). Jeden z uczniów czyta wyjaśnienie otrzymanego hasła (*marinizm*) ze „Słownika terminów literackich”. Nauczyciel może uzupełnić te wiadomości. Po rozwiązaniu krzyżówki warto zapytać uczniów, czy w swoich notatkach znaleźli wszystkie potrzebne informacje i z jakich stron internetowych korzystali. Czy są to źródła weryfikowane przez specjalistów? Czy są legalne i darmowe?

Jeśli część osób odpowiedziała, że miała problem z odnalezieniem odpowiedzi do haseł krzyżówki, należy im uświadomić, że źródła, z których korzystali, prawdopodobnie nie były opracowane rzetelnie i wiarygodne.

- Nauczyciel uświadamia uczniom, że oprócz działalności literackiej Jan Andrzej Morsztyn zajmował się także polityką. Następnie wyświetla na rzutniku multimedialnym lub tablicy interaktywnej artykuł na temat działalności politycznej Jana Andrzeja Morsztyna, zamieszczony na stronie www.wilanow-palac.pl/morsztyn_jan_andrzej_herbu_leliwa.html. Uczniowie otrzymują również tekst w wersji drukowanej (załącznik). Po zapoznaniu się z jego treścią odpowiadają ustnie na pytania:

- W jakich wojnach i bitwach uczestniczył Morsztyn?
 - W jakich misjach dyplomatycznych brał udział poeta?
 - Jakie działania przeciwko królom polskim, zakończone procesami sądu sejmowego prowadził szlachcic? W jakich dwóch spiskach uczestniczył?
 - Na czym polegały związki Morsztyna z Francją?
 - Jakie były osiągnięcia literackie poety?
- Osoby chętne zabierają głos.

Faza podsumowująca

- Nauczyciel pyta uczniów, jaki gatunek filmowy reprezentuje „Bitwa pod Wiedniem”. Przypomina, że na fabułę filmu historycznego składają się nie tylko fakty, lecz także postacie fikcyjne. Uświadamia młodym ludziom, że film historyczny może być źródłem wiedzy o epoce, postaciach historycznych i wydarzeniach z przeszłości. Zwraca uwagę na sposób przedstawienia w filmie postaci króla Jana III Sobieskiego, jego otoczenia i dokonań. Następnie ustala z uczniami, które elementy fabuły „Bitwy pod Wiedniem” mają związek z faktami historycznymi, a które zostały stworzone na potrzeby scenariusza.
- Zadanie domowe:
Napisz rozprawkę na temat: „Film historyczny – rzetelny zapis historii czy fikcja z historią w tle?”. W swoich rozważaniach odwołaj się do obejrzonej „Bitwy pod Wiedniem”.

■ Materiały dla nauczyciela

Odpowiedzi do zadania z karty pracy

1.	L	U	B	O	M	I	R	S	C	Y
2.	S	Z	L	A	C	H	T	A		
3.	P	O	D	S	K	A	R	B	I	
4.	L	E	L	I	W	A				
5.	G	O	R	D	O	N				
6.	L	U	T	N	I	A				
7.	F	R	A	S	Z	K	A			
8.	K	A	L	W	I	N	I	Z	M	

Hasło: *marinizm*

Załącznik

Jan Andrzej Morsztyn herbu Leliwa (1621–1693), podskarbi wielki koronny, dyplomata, poeta. Wychowywał się na dworze Stanisława Lubomirskiego. Od 1648 r. posłował z sejmiku opatowskiego na sejmy walne. Uczestniczył w wyprawie beresteckiej (1651 r.), głównie jednak zajmował się działalnością dyplomatyczną (posłował m.in. do władcy Siedmiogrodu Jerzego II Rakoczeo i króla Szwecji Karola X Gustawa) z ramienia Jana Kazimierza, któremu pozostał wierny w okresie potopu szwedzkiego. Towarzyszył królowi w podróży do Lwowa i kampanii warszawskiej (1656 r.), w oblężeniu Krakowa w 1657 r. i Torunia w 1658 r., jednocześnie biorąc udział w misjach dyplomatycznych do Wiednia, Frankfurtu i Berlina. Uczestniczył w rokowaniach pokojowych ze Szwedami w Oliwie i 3 maja 1660 r. podpisał traktat pokojowy.

Popierał królewskie plany wzmocnienia władzy monarszej i elekcji *vivente rege*, stając się jednym z najbliższych doradców królowej Ludwiki Marii; utrzymywał kontakt z Jerzym Lubomirskim, dzięki czemu podczas wzniesionego przez niego rokoszu pośredniczył między rokoszantami i regalistami. Był zwolennikiem francuskiej kandydatury na tron polski, za co otrzymywał pensję od Ludwika XIV; podczas misji do Paryża w 1667 r. prowadził tajne rokowania w sprawie sprowadzenia do Polski wojska w celu przeprowadzenia zamachu stanu. W 1668 r. został podskarbitm wielkim koronnym. Za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego należał do najgorliwszych malkontentów, planujących detronizację nieudolnego władcy; za udział w spisku został w 1670 r. postawiony przed sąd sejmowy, jednak z przyczyn proceduralnych uniknął wyroku. W 1674 r. poparł elekcję Jana III Sobieskiego i początkowo należał do jego bliskich współpracowników.

Jego związki z Francją (w 1678 r. uzyskał francuskie poddaństwo, w 1679 r. został sekretarzem Ludwika XIV i złożył mu przysięgę wierności) doprowadziły do konfliktu z Janem III Sobieskim, po przejściu władcy do obozu Habsburgów; Morsztyn starał się paraliżować antyturskie plany monarchy, dążył do jego detronizacji i elekcji Stanisława Jabłonowskiego. Na sejmie 1683 r. Jan III przedstawił dowody zdrady podskarbitiego; nie czekając na postawienie go przed sądem, Morsztyn zrzekł się urzędu i wyjechał do Francji. Do Polski nigdy nie powrócił. Oprócz działalności politycznej był również poetą, pisał listy polityczne, teksty upamiętniające bieżące wydarzenia polityczne i towarzyskie (m.in. słynne wiersze na ślub Marii Kazimierzy z Janem „Sobiepanem” Zamoyskim oraz Janem Sobieskim [...]), fraszki, był także tłumaczem [...]. Swe utwory zebrał w 1660 r. w zbiorze „Lutnia”.

Portret Jana Andrzeja Morsztyna

Życie Jana Andrzeja Morsztyna

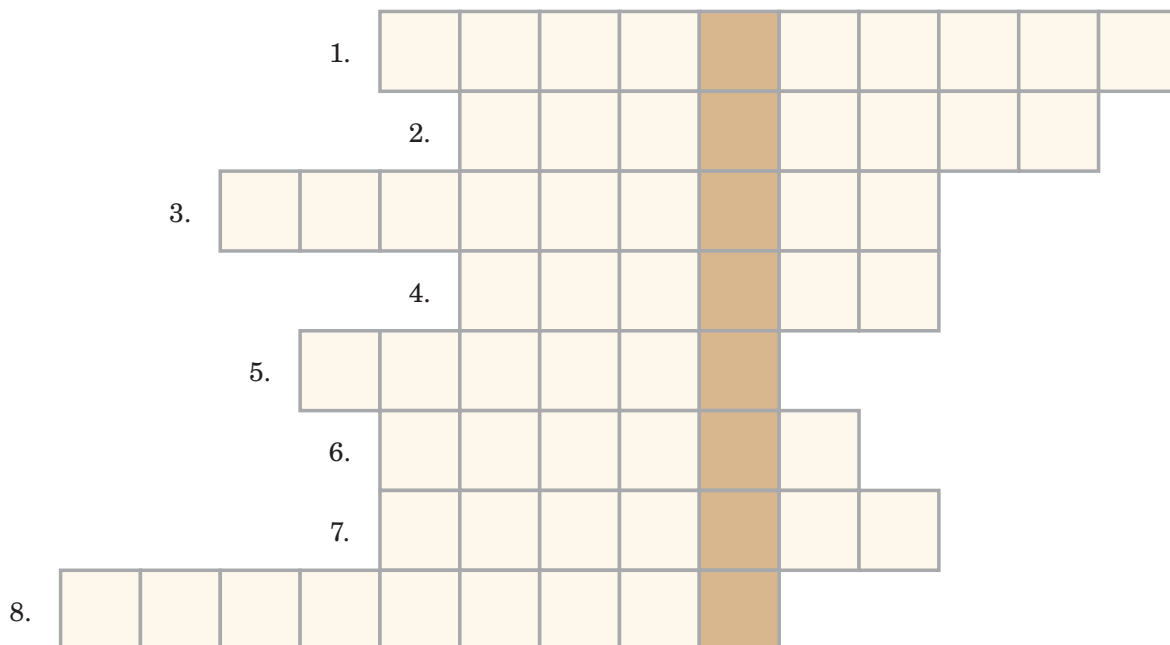
.....
Imię i nazwisko

.....
Data

.....
Klasa

Rozwiąż krzyżówkę. Następnie wyjaśnij znaczenie otrzymanego hasła.

1. Rodzina magnacka, która wprowadziła Morsztyna na dwór królewski.
2. Grupa społeczna, z której wywodził się poeta.
3. Funkcja państwowa pełniona przez Morsztyna od 1668 r. (dzisiejszy odpowiednik ministra skarbu).
4. Herb rodziny Morsztynów.
5. Nazwisko żony poety.
6. Tytuł zbioru Jana Andrzeja Morsztyna z 1660 r.
7. Gatunek literacki, który uprawiał Morsztyn (wcześniej utwory takie pisał m.in. Jan Kochanowski).
8. Religia wyznawana przez rodziców poety.

Hasło:

.....

„Odsiecz wiedeńska 1683 r.”: dr Anna Ziemiańska
Scenariusze lekcji do historii: mgr Katarzyna Panimasz
Scenariusze lekcji do języka polskiego: mgr Anna Równy

Koordinacja prac: Anna Pietrzak
Redakcja merytoryczna: Stefan Horak, Marta Mierzwicka-Liedtke, Paweł Niewiadomy, Arkadiusz Wasilewski, Magdalena Zimmerman
Redakcja językowa: Sylwia Kotonowicz
Projekt okładki: Wojtek Urbanek, Marcin Koziello
Opracowanie graficzne: Wojtek Urbanek
Mapy: Nowa Era Wrocław
Fotoedycja: Magdalena Dzwonkowska

Ilustracje:
Ewelina Baran, Marta Tarkowska (s. 5, 16–17)
Daniel Rudnicki (s. 31)

Zdjęcia:
Andrea Chisesi (s. 1, 4, 8, 9, 10, 11, 12–13, 14, 15, 20, 23, 24, 25, 26–27, 28, 33, 34, 39, 49, 58)
Archiwum Nowej Ery (s. 6–7, 19, 21, 30, 33, 56)
Petr Malyshev/shutterstock.com (s. 35)
pixomar/shutterstock.com (s. 35)
Sandra van der Steen/shutterstock.com (s. 35)
Zhukov Oleg/shutterstock.com (s. 35)

W magazynie wykorzystano zdjęcia z filmu i serialu „Bitwa pod Wiedniem”, reż. Renzo Martinelli
www.bitwapodwiedniem-film.pl

ISBN 978-83-267-1034-6
Copyright by Nowa Era Sp. z o.o.
Warszawa 2012

Nowa Era Sp. z o.o.
Aleje Jerozolimskie 146 D
02-305 Warszawa
Tel. 22 570 25 80
Faks 22 570 25 81
www.nowaera.pl, e-mail: nowaera@nowaera.pl

„...aby nauczyciel mógł poświęcić się temu,
co najważniejsze – pracy z uczniem,
my zatroszczymy się o resztę”

F. MURRAY ABRAHAM ENRICO LO VERSO ALICJA BACHLEDA - CURUŚ PIOTR ADAMCZYK JERZY SKOLIMOWSKI

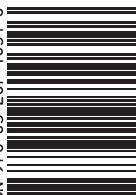
POLSKIE ZWYCIĘSTWO,
KTÓRE ZMIENIŁO LOSY ŚWIATA.

BITWA POD WIEDNIEM

REŻYSERIA RENZO MARTINELLI

ISBN 978-83-267-1034-6

Mecenas filmu
KGHM
POLSKA MIĘDZ S.A.

MARTINELLI

Rai Cinema

Rai Fiction

FILM W KINACH OD 12 PAŹDZIERNIKA

WWW.BITWAPODWIEDNIEM-FILM.PL